Vlada Republike Srbije
KOORDINACIONO TELO ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

British Embassy Belgrade

UKaid from the British people

UN WOMEN
United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women

Ekonomska vrednost **neplaćenih poslova staranja** u Republici Srbiji

RODNA ANALIZA

GENDER RESPONSIVE
GOVERNANCE –
REDISTRIBUTION OF
UNPAID CARE WORK

Ovaj tekst je nastao u okviru projekta "Rodno odgovorno upravljanje – Preparaspodela neplaćenog rada", koji sprovodi Agencija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women), uz podršku Vlade Ujedinjenog Kraljevstva i Britanske ambasade u Beogradu. Stavovi u ovom tekstu pripadaju isključivo autorima i autorkama, i ne predstavljaju nužno stavove UN Women, Vlade Ujedinjenog Kraljevstva i Britanske ambasade, Ujedinjenih nacija, ili bilo koje druge organizacije pod okriljem Ujedinjenih nacija.

Vlada Republike Srbije
KOORDINACIONO TELO ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

British Embassy Belgrade

UKaid from the British people

UN WOMEN
United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women

Ekonomska vrednost **neplaćenih poslova staranja** u Republici Srbiji

RODNA ANALIZA

Skraćenice

ARS	Anketa o radnoj snazi
BDP	Bruto domaći proizvod
COR	Ciljevi održivog razvoja
JLS	Jedinica lokalne samouprave
MOR	Međunarodna organizacija rada
OSI	Osobe sa invaliditetom
PKM	Paritet kupovne moći
pp	Procentni poen
RZS	Republički zavod za statistiku Srbije
UN	Ujedinjene nacije

Sadržaj

Skraćenice 4

Rezime 6

Uvod 7

Neplaćeni poslovi staranja – kontekst u Republici Srbiji 9

Podaci i metodologija 18

Pregled podataka 18

Metodologija za procenu vrednosti neplaćenih poslova staranja 19

Nalazi 21

Korišćenje vremena 21

Rodne nejednakosti na tržištu rada 31

Obrazovna struktura prema polu 44

Monetizacija neplaćenih poslova staranja 48

Ogled ispitivanja javnih politika 51

Zaključak i preporuke 62

Preporuke 63

Dodatak 66

Aleksinac 67

Beograd 69

Novi Sad 69

Čačak 70

Kragujevac 71

Lajkovac 72

Ljig 73

Mionica 73

Osečina 74

Ub 74

Valjevo 75

Reference 76

Rezime

Rodna analiza ekonomske vrednosti neplaćenih poslova staranja sprovedena je u okviru projekta „Rodno odgovorno upravljanje“, koji sprovodi programska kancelarija UN Women u Srbiji i koji se finansira iz Fonda za dobru upravu Ujedinjenog Kraljevstva. Cilj projekta je jačanje institucionalnih i tehničkih kapaciteta Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost Vlade Republike Srbije za izradu politika i mera koje bi trebalo da dovedu do promene obrazaca roditeljskih obaveza i neplaćenih poslova staranja u Republici Srbiji, kroz kombinaciju ekonomskih, socijalnih i politika zapošljavanja.

Uvod

Glavni cilj ove analize bio je da se procene podaci i dokazi o troškovima neplaćenih poslova staranja i da se izračuna njihov doprinos bruto domaćem proizvodu (BDP) i rastu Srbije, kroz sistematsku i sveobuhvatnu rodnu analizu ekonomske vrednosti neplaćenog rada. Analiza je detaljno pregledala rodne obrasce raspodele vremena za plaćeni i neplaćeni rad i aktivnosti koje se ne odnose na rad i dodelila je monetarnu vrednost različitim aktivnostima reproduktivnog rada u društvu i domaćinstvima.

Neplaćeni poslovi u domaćinstvu uključuju održavanje životnog prostora, kupovinu i transformaciju robe koja se koristi u domaćinstvu, dopunjavanje usluga koje se pružaju članovima porodice u javnom i privatnom sektoru (npr. zdravstvo, prosveta, prevoz, administracija) i upravljanje društvenim i ličnim odnosima. To predstavlja najveći deo neplaćenog rada, a mora mu se dodati i briga o ljudima.[1]

Otkrivanjem količine neplaćenog rada ističe se obim i istrajnost najvećih nejednakosti između muškaraca i žena u raspodeli vremena, aktivnosti, ekonomskih resursa i društvenih odgovornosti. Podaci pokazuju da su razlike između muškaraca i žena u raspodeli neplaćenih poslova staranja veoma značajne i da se prelivaju na tržište rada i raspodelu prihoda, pri čemu utiču i na nivo i na vrstu prihoda.

1 Antonella Picchio (ed.), Unpaid Work and the Economy: A Gender Analysis of the Standards of Living [(ur.), Neplaćeni rad i ekonomija: Rodna analiza standarda života], Routledge, New York, 2017

Iako je svet ostvario napredak ka rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena kroz Milenijumske razvojne ciljeve (uključujući jednak pristup osnovnom obrazovanju za devojčice i dečake), žene i devojčice i dalje trpe diskriminaciju i nasilje u svim delovima sveta.[2]

To je razlog zbog kojeg Ujedinjene nacije u Ciljevima održivog razvoja (COR) i dalje prepoznaju da postoji prostor za napredak. COR 5 – *Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i devojčice* zalaže se za to da žene i devojčice imaju ravnopravan

2 United Nations Sustainable Development Goals, Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls [Ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih nacija, cilj br. 5: Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i devojčice], https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/

pristup obrazovanju, zdravstvu, dostojanstvenom radu i budu zastupljene u procesima donošenja političkih i ekonomskih odluka, što će podstaći održive privrede i koristiti društvima i celokupnom čovečanstvu. Primena novih zakonskih okvira u vezi sa ravnopravnošću žena na radnom mestu i iskorenjivanje štetnih praksi usmerenih na žene od ključnog su značaja za okončanje rodno zasnovane diskriminacije, koja je rasprostranjena u mnogim zemljama sveta.[3]

Podcilj 5.4 je u potpunosti posvećen prepoznavanju i vrednovanju neplaćenog staranja i rada u domaćinstvu kroz obezbeđivanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite, te kroz promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici, na način koji je prikladan u odgovarajućoj državi.[4]

Iako neki pokazatelji rodne ravnopravnosti, poput rasprostranjenosti sakaćenja ženskih genitalija i ranih brakova, ukazuju na nešto povoljniji položaj žena, ostali indikatori upućuju na i dalje visoku rodnu ravnopravnost. Osim toga, nedovoljan napredak u strukturalnim pitanjima koja su u osnovi rodne nejednakosti, kao što su pravna diskriminacija, nejednake društvene norme i stavovi, odlučivanje o rodnim i reproduktivnim pitanjima i nizak nivo političkog učešća, podrivaju mogućnosti za ostvarivanje COR 5.

Prema nedavnim podacima iz 90 zemalja, žene dnevno provode u proseku skoro tri puta više vremena od muškaraca u neplaćenim poslovima staranja i poslovima u domaćinstvu, čime se ograničava njihovo vreme za plaćeni rad, obrazovanje i slobodno vreme i dodatno se pogoršava njihov rodno zasnovani nepovoljni socioekonomski položaj.[5] Taj rezultat je ostao isti od usvajanja COR 2015. godine i nije načinjen merljivi napredak

3 Ibid

4 Rezolucija Ujedinjenih nacija koju je Generalna skupština usvojila 25. septembra 2015. godine, https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

5 United Nations Economic and Social Council, Special edition: progress towards the Sustainable Development Goals [Ekonomski i socijalni savet Ujedinjenih nacija, Specijalno izdanje: Napredak ka Ciljevima održivog razvoja], 2019, https://undocs.org/E/2019/68

Neplaćeni poslovi staranja – kontekst u Republici Srbiji

U Republici Srbiji, istraživanje Korišćenje vremena koje je sproveo Republički zavod za statistiku Srbije (RZS) 2015. godine[6] pokazalo je znatne razlike u radnoj opterećenosti žena i muškaraca, naročito kad su u pitanju neplaćeni poslovi. Iako muškarci provode više vremena u plaćenim poslovima, žene provode znatno više vremena u neplaćenim poslovima, i zbirno, na poslu provedu jedan sat duže od muškaraca. Neplaćene aktivnosti uključuju rad u domaćinstvu: bavljenje hranom, održavanje domaćinstva, brigu o detetu/deci ili odraslim članovima domaćinstva, pravljenje tekstila i brigu o njemu, kupovinu i usluge, popravke, baštovanstvo, kao i putovanja u vezi sa navedenim aktivnostima. Ukupno, 95% žena i samo 77% muškaraca učestvuje svakodnevno u neplaćenim poslovima. Te žene na neplaćenim poslovima provode 5,07 sati, dok muškarci provode 2,58 sati, što je 40% manje vremena.

6 Korišćenje vremena u Republici Srbiji, 2010. i 2015. godina, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2016.

Problem rodne nejednakosti u neplaćenim poslovima staranja i raspodeli vremena prepoznat je u Nacionalnoj strategiji za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine.[7] Kao što je situaciona analiza pokazala, uzrok problema je složen.

> U trenutnu situaciju doveli su nas rodni stereotipi i porodične uloge, kao i neadekvatne usluge socijalne zaštite i usluge u zajednici (od brige o deci do brige o starijim osobama).

Nepovoljan položaj žena je izražen u svim tipovima porodica, ali je najočigledniji u porodicama sa decom do šest godina, kao i u slučajevima samohranih roditelja, koji su uglavnom žene. Većina, tj. 79% porodica sa samohranim roditeljima pripada tipu „majka sa decom". Obuhvat dece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem nije zadovoljavajući (samo malo više od polovine četvorogodišnjaka pohađa predškolske ustanove, dok je u nekim opštinama obuhvat niži od 40%). Dostupnost usluga za brigu o deci nije adekvatna, naročito radi postizanja ravnoteže između poslovnog i privatnog života. Žene čine 63% svih osoba koje napuštaju posao ili smanjuju svoj broj radnih sati radi brige o deci ili drugim članovima porodice, a preostalih 37% čine muškarci, dok su osobe koje su radno neaktivne zbog brige o deci ili drugim članovima porodice gotovo isključivo žene. Usluge za starije osobe, za decu i odrasle sa razvojnim problemima, kao i za osobe sa invaliditetom nisu dostupne u većini opština i gradova, naročito u

79% porodice samohranih roditelja
TIP "MAJKA SA DECOM"

7 Službeni glasnik RS, br. 4/2016

U periodu od
5 godina za
2,5 sata dnevno
se povećalo vreme
koje žene utroše na
brigu o sopstvenoj
maloletnoj deci
i drugim licima.

seoskim naseljima. Palijativna nega je nedovoljno razvijena i nedostupna. Istraživanja pokazuju da žene snose teret ove vrste nege.[8]

Kako bi se izjednačila raspodela resursa, uključujući vreme, kao i kako bi se olakšala podela tereta poslova u domaćinstvu i poslova staranja o deci i starijim osobama, Posebni cilj 2.1 Strategije posvećen je ravnopravnom učešću žena i muškaraca u roditeljstvu i ekonomiji staranja. Dugoročni ciljevi mera u ovoj oblasti jesu smanjena opterećenost žena neplaćenim radom i ekonomijom staranja i unapređen kvalitet života žena (dovoljan broj sati sna, bavljenje sportom i rekreacijom, vreme za celoživotno učenje), očekivano povećanje prirodnog priraštaja, povećanje zaposlenosti žena i smanjena diskriminacija mladih žena na tržištu rada.[9]

Međutim, Evaluacija Nacionalnog akcionog plana za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2018. godine pokazala je da su rezultati preduzetih mera u ovoj oblasti ograničeni jer mere predviđene za ostvarivanje ovog cilja nisu dovoljno određene, s obzirom na to da se oslanjaju na „slabije" intervencije (npr. kampanje podizanja svesti), a ne na „jače" (zakonske) intervencije. Druge mere i aktivnosti koje imaju veću snagu da proizvedu promene sprovedene su kao probne mere na veoma malom broju korisnika i nisu mogle da obezbede efekte koji bi bili vidljivi u skladu sa datim pokazateljima.[10]

Trebalo bi imati u vidu da su evaluatori imali određena ograničenja prilikom ocenjivanja rezultata zbog vremenskog razmaka između pokazatelja i njihovih izvora verifikacije. Glavni izvor informacija za ovu temu je pomenuto istraživanje Korišćenje vremena, poslednji put sprovedeno 2015. godine. Naredno istraživanje će biti sprovedeno u 2020. godini, a rezultati će biti dostupni u novembru 2021. godine, na vreme za evaluaciju celokupnog perioda Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost.

Kao dodatni mehanizam za praćenje nivoa rodne neravnopravnosti u EU, Evropski institut za rodnu ravnopravnost[11] izradio je Indeks rodne ravnopravnosti. Republika Srbija je, posle zemalja EU, prva zemlja koja je prihvatila ovaj alat i redovno objavljuje svoje rezultate. Indeks rodne ravnopravnosti je zbirni indeks. Sastoji se od šest domena (rad, novac, znanje, vreme, moć i zdravlje) i jednog satelitskog domena – nasilje. Vrednost ovog indeksa i svih njegovih domena kreće se od 0 do 100 i veća vrednost predstavlja bolje ostvarenu rodnu ravnopravnost.[12] Rezultati od oko 50 poena pokazuju da smo na pola puta ka ostvarivanju pune rodne ravnopravnosti.

8 Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine

9 Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine

10 Završni izveštaj Evaluacije Akcionog plana za primenu Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost Republike Srbije, Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost, UN Women, Beograd, 2019.

11 Za više informacija o Evropskom institutu za rodnu ravnopravnost posetite https://eige.europa.eu/

12 Za više informacija o indeksu rodne ravnopravnosti posetite https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2019

Od najvećeg interesa za ovu analizu jeste domen vremena, koji ima dva poddomena: poddomen aktivnosti staranja i poddomen društvenih aktivnosti. Domen vremena meri rodne nejednakosti u smislu utrošenog vremena na aktivnosti staranja i društvene aktivnosti. Prvi poddomen, koji se tiče aktivnosti staranja, meri rodni jaz u učešću žena i muškaraca u staranju i obrazovanju svoje dece ili unuka, starijih osoba i osoba sa invaliditetom, kao i njihovom učešću u kuvanju i poslovima u domaćinstvu. Drugi poddomen istražuje koji je broj žena i muškaraca uključen u društvene aktivnosti. Konkretno, meri rodni jaz u bavljenju žena i muškaraca sportom,

Grafikon 1. Indeks rodne ravnopravnosti u domenu i poddomenima vremena, Republika Srbija (2016) i EU-28 (2015)

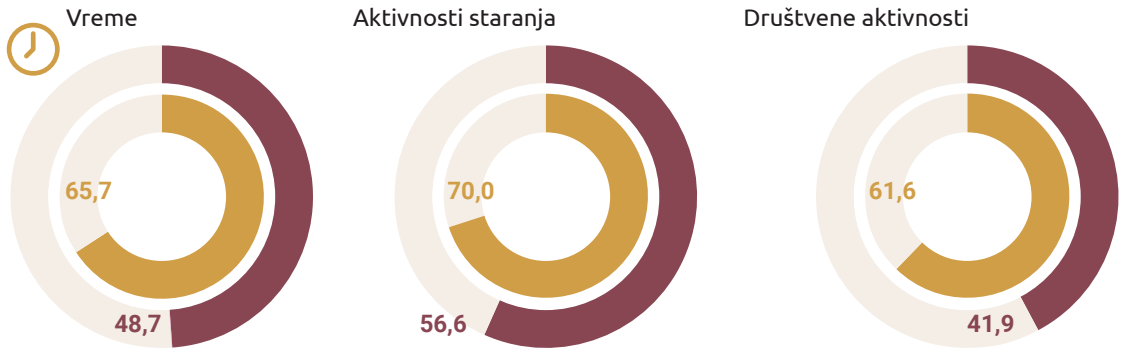

EU 28 RS

Izvor: Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji: Merenje rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji u 2016. godini, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, 2018.

kulturnim aktivnostima ili razonodom izvan domaćinstva, u kombinaciji sa njihovim angažovanjem u dobrovoljnim i humanitarnim aktivnostima.[13]

Izveštaj o indeksu rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji[14] pokazuje da nema promena u domenu vremena, oblasti koja se odnosi na neplaćeni rad u domaćinstvu i brigu o porodici i da je to oblast sa znatnim rodnim nejednakostima. Prema podacima, 67,9% žena i samo 11,5% muškaraca kuvaju i/ili obavljaju kućne poslove svakodnevno. Kada je reč o brizi o starijima, deci i članovima porodice sa invaliditetom, rodni jaz je malo manji, ali i dalje veoma značajan, jer 41,2% žena starijih od 18 godina i samo 29,5% muškaraca iz iste starosne grupe obavlja ove aktivnosti svakoga dana.[15]

U poređenju sa prosečnim rezultatima indeksa rodne ravnopravnosti u EU-28, vrednost indeksa u Srbiji u domenu vremena (kreće se od 0 do 100) niža je za 17 poena. Razlika je veća u poddomenu društvenih aktivnosti (19,7) nego u poddomenu aktivnosti staranja (13,4). To znači da Republika Srbija kasni za prosekom u EU-28 u pogledu ostvarivanja rodne ravnopravnosti u oblasti korišćenja vremena, naročito u izdvajanju vremena za društvene aktivnosti.

U poređenju sa državama članicama EU, Srbija se rangira kao 25. u domenu vremena, između Rumunije i Portugala. U poređenju sa ove dve države, Srbija je zabeležila znatno niži rezultat u poddomenu aktivnosti staranja – 56,6 naspram 70,7 u Rumuniji i 63,3 u Portugalu, i nešto je bolja u poddomenu društvenih aktivnosti – 41,9 naspram 35,8 u Rumuniji i 35,7 u Portugalu. Što se tiče vrednosti u poddomenu aktivnosti staranja, Srbija je najsličnija Slovačkoj (56,5) i Hrvatskoj (54,4), dok je u poddomenu društvenih aktivnosti najbliža Poljskoj (43). U poređenju sa Švedskom, zemljom sa najboljim rezultatima u domenu vremena, zaostatak je čak 41,4 poena.[16]

13 https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2019/domain/time

14 Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji: Merenje rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji u 2016. godini, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, 2018.

15 Ibid

16 Ibid

Grafikon 2. Indeks rodne ravnopravnosti u domenu vremena, Republika Srbija (2016) i EU-28 (2015)

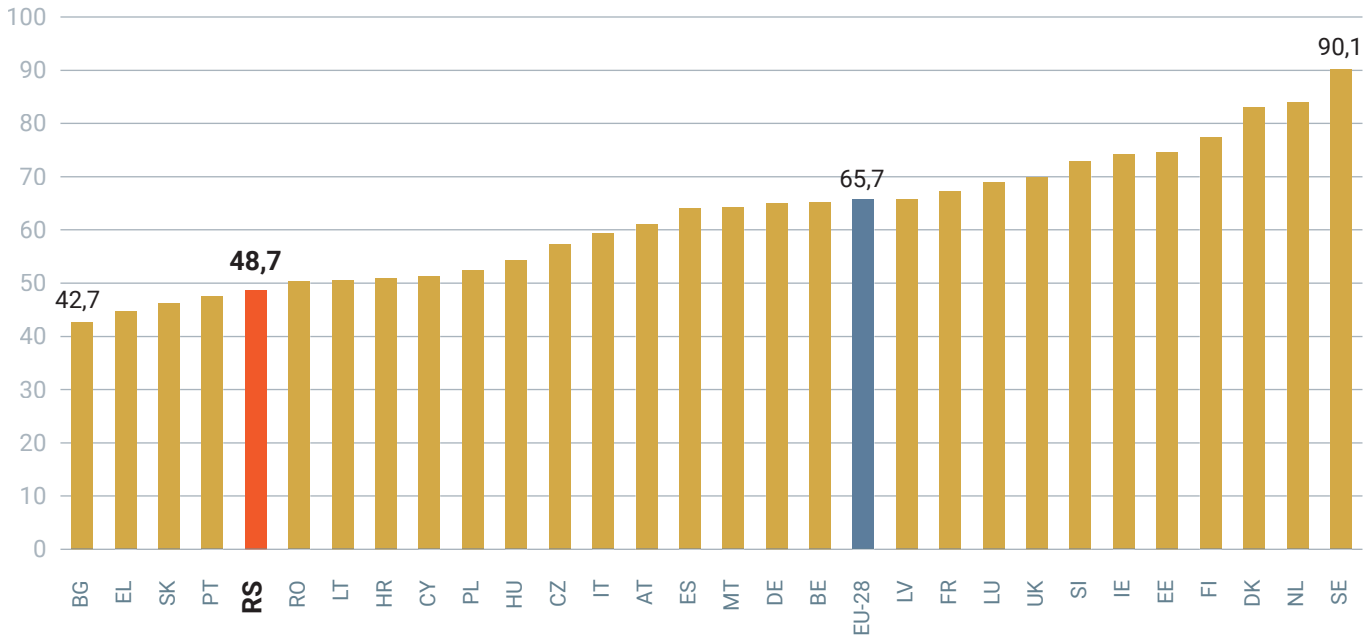

EU 28 RS

Izvor: Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji: Merenje rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji u 2016. godini, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, 2018.

Žene rade
1 sat dnevno više od muškaraca
računajući plaćeni i neplaćeni rad ukupno.

Podaci i metodologija

Pregled podataka

Rodna analiza ekonomske vrednosti neplaćenih aktivnosti staranja zasniva se na nekoliko istraživanja i skupova podataka. Glavni izvor informacija za različito korišćenje vremena kod žena i muškaraca i njihovo učešće u neplaćenim aktivnostima staranja bilo je istraživanje Korišćenje vremena u Republici Srbiji 2010. i 2015. godine, koje je sproveo Republički zavod za statistiku Srbije (RZS). Ovo istraživanje o korišćenju vremena pruža informacije o tome kako stanovnici Republike Srbije provode vreme tokom dana ili noći, radnim danima ili vikendom.

Vrednost dobijenih podataka je potencijalno velika jer nudi sliku o tome kako žene ili muškarci provode svoje vreme, ilustrujući koje aktivnosti određena grupa ljudi sprovodi, kada i koliko dugo.

U poslednjih nekoliko decenija istraživanje o korišćenju vremena postalo je instrument za posmatranje i ocenjivanje širokog spektra društvenih fenomena u mnogim zemljama, a najčešće za analizu neplaćenog rada u domaćinstvu.[17]

Dodatni skup vrednih informacija, koji je kombinovan sa istraživanjem o korišćenju vremena, jeste skup pokazatelja iz Ankete o radnoj snazi (npr. stopa zaposlenosti, stopa nezaposlenosti i stopa neaktivnosti prema polu, zaposleni prema delatnosti i polu, zaposleni prema uobičajenim radnim satima i polu, zaposleni u formalnom i neformalnom radnom odnosu prema polu, razlozi za neaktivnost prema polu). Anketa o radnoj snazi (ARS) omogućava razumevanje situacije i praćenje promena na tržištu rada po međunarodno uspostavljenim pokazateljima,[18] uključujući stopu zaposlenosti i stopu nezaposlenosti. Pored toga, anketa daje pregled sociodemografskih karakteristika zaposlenog, nezaposlenog i neaktivnog stanovništva i jedini je izvor informacija o neformalnom zaposlenju. Anketu o radnoj snazi sprovodi RZS na godišnjem uzorku od 65.000 domaćinstava tokom cele godine od 2015. godine.[19]

Uz pokazatelje tržišta rada objavljuju se i pokazatelji zarada prema delatnosti, nivou kvalifikacije i polu. RSZ svakog septembra objavljuje ovaj skup podataka i poslednji dostupni podaci su iz 2018. godine. Zarade pružaju korisne

17 Korišćenje vremena u Republici Srbiji, 2010. i 2015. godine, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2016.

18 Prema Eurostatu i Međunarodnoj organizaciji rada (MOR), u zaposlene se ubrajaju sve osobe koje su, tokom najmanje jednog sata u referentnoj sedmici, obavljale plaćeni posao (u novcu ili naturi) za poslodavca, sami ili kao pomažući članovi u domaćinstvu, sve osobe koje imaju posao i koje su bile odsutne sa posla, ali kojima je garantovan povratak.

19 Anketa o radnoj snazi je sprovođena dva puta godišnje u periodu od 2008. do 2013. godine i ti podaci su u potpunosti uporedivi; u 2014. godini anketa je sprovedena na kvartalnom nivou, što je dovelo do toga da podaci ne budu u potpunosti uporedivi. Od 2015. godine anketa se sprovodi kontinuirano tokom cele godine i od tada su ankete uporedive.

informacije o razlikama u ekonomskoj snazi između žena i muškaraca. Zarade prema delatnosti i nivou kvalifikacije korišćene su za monetizaciju vremena utrošenog na neplaćene poslove staranja i rada u domaćinstvu.

Što se tiče usluga u zajednici (obrazovnih i socijalnih), podaci su prikupljeni iz različitih izvora. Statistika RZS o obrazovanju sadrži informacije kao što su stopa dece u vrtićima (prema uzrasnim grupama), broj vrtića, broj neupisane dece usled nedostatka kapaciteta u vrtićima, a te informacije bi trebalo da predstave situaciju u pogledu potreba za uslugama staranja o deci.

Za razliku od statistike o obrazovanju, pokazatelji usluga socijalne zaštite (njihovog pružanja i korisnika) i potrebe za tim uslugama nisu tako jasni. S obzirom na mnoštvo pružalaca usluga socijalne zaštite i to da su usluge od interesa za ovu analizu u nadležnosti lokalnih samouprava, korišćene su informacije iz baze podataka iz Mapiranja usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava[20] (npr. korisnici usluga socijalne zaštite prema vrsti usluge, polu, prosečna cena usluga socijalne zaštite prema vrsti usluge).

20 Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, 2015.

S obzirom na to da je korišćeno više izvora i da postoje velike varijacije u pogledu toga kada su istraživanja sprovođena, princip je bio da se koriste najnoviji dostupni podaci. To znači da je statistika iz publikacije Korišćenje vremena iz 2015. godine bila ukrštena sa podacima iz Ankete o radnoj snazi iz 2018. godine. Imajući u vidu da je promena obrasca korišćenja vremena društveni proces za koji je potrebno vreme (koje se meri u decenijama), odstupanja ne bi trebalo da budu drastična. Sa druge strane, da su korišćeni ARS i pokazatelji zarada iz 2015. godine, došlo bi do značajne potcenjenosti troškova neplaćenih poslova staranja.

Imajući u vidu da rodna statistika u Republici Srbiji, iako je u ekspanziji proteklih godina, i dalje nije dovoljno razvijena do nivoa koji bi omogućio ovu vrstu analize na lokalnom nivou, proračuni su urađeni za nacionalni nivo.[21]

21 Kako bi se analiza neplaćenih poslova staranja uradila za lokalni nivo, bili bi potrebni podaci iz istraživanja o korišćenju vremena na lokalnom nivou. Pošto je to istraživanje skupo, nigde se ne sprovodi na lokalnom nivou (čak ni u razvijenim zemljama).

Metodologija za procenu vrednosti neplaćenih poslova staranja

Neplaćeni poslovi staranja su ogromnog obima i često nadoknađuju nepostojanje javnih izdataka za infrastrukturu i usluge staranja. Taj rad predstavlja transfer resursa od žena (i veoma malog broja muškarca) ka društvu i privredi. Uprkos svom doprinosu, neplaćeni poslovi staranja nisu uključeni u glavno merilo nacionalnog bogatstva, koje se računa bruto domaćim proizvodom (BDP). To dovodi do potcenjivanja ukupne ekonomske aktivnosti, kao i umanjivanja vrednosti blagostanja pojedinca, porodice i celog društva.

Procene MOR na osnovu podataka iz 53 zemlje, kojima je obuhvaćeno 63,5% globalnog stanovništva radnog uzrasta, pokazuju da bi neplaćeni poslovi staranja iznosili 9% globalnog BDP-a ako bi se satima posvećenim njihovom pružanju dodelila monetarna vrednost na osnovu minimalne satnice (pristup oportunitetnih troškova). To predstavlja ukupni paritet kupovne moći od 11 biliona američkih dolara za 2011. godinu. Vrednost neplaćenih poslova staranja koji obavljaju žene predstavlja 6,6% globalnog BDP-a, odnosno osam biliona američkih dolara, dok doprinos

muškaraca čini 2,4% globalnog BDP-a, odnosno tri biliona američkih dolara.[22]

Kako bi neplaćeni poslovi staranja postali vidljivi, njihovoj suštinskoj pojedinačnoj i društvenoj vrednosti može se različitim metodama pridodati ekonomska vrednost.[23] Metode evaluacije ulaznih parametara dodeljuju monetarnu vrednost vremenu posvećenom neplaćenim poslovima staranja korišćenjem jedne od sledećih opcija za odnos vremena i troškova: (a) tržišna vrednost zarade osoba koje obavljaju neplaćene poslove; (b) prosečne zarade (ili minimalna zarada) za sve koji učestvuju u ekonomiji (poznati kao pristupi oportunitetnih troškova); (c) prosečna zarada koju dobija radnik u domaćinstvu; ili (d) prosečna zarada koja se isplaćuje za svaku neplaćenu aktivnost kao da je domaćinstvo unajmilo specijalizovanog radnika (npr. kuvar, medicinska sestra, učitelj itd.) da obavlja tu aktivnost staranja (poznati kao pristupi troškova zamene).[24] Sa druge strane, evaluacija izlaznih parametara dodeljuje tržišnu vrednost javnom dobru koje proizlazi iz neplaćenih aktivnosti staranja (npr. zdrava deca i odrasli, hranljiva ishrana, čiste kuće itd.).

U ovoj analizi korišćen je metod evaluacije ulaznih parametara, konkretno pristup troškova zamene koji je definisala Međunarodna organizacija rada. Iz tog razloga, zarade prema delatnosti, kao i broj sati utrošenih na različite neplaćene poslove u domaćinstvu dobijeni su iz RZS.

Na Konferenciji UN o ženama u Pekingu 1995. godine usvojena je preporuka za unapređivanje prikupljanja podataka o neplaćenom radu i izradu metoda za vrednovanje takvog rada u cilju njegovog predstavljanja u satelitskim ili drugim zvaničnim računima, koji su odvojeni od računa za BDP, ali su u skladu sa njima. Napredak u prikupljanju podataka o korišćenju vremena i metodama vrednovanja daje podatke koji predstavljaju osnovu za izračunavanje satelitskih računa za sektor domaćinstva (HSA), koji se koriste za merenje i kvantifikovanje vrednosti rezultata neplaćenog rada i rada u domaćinstvu (ili proizvodnje u domaćinstvu) van BDP-a, ali u okviru opšte granice proizvodnje sistema nacionalnih računa.[25] S obzirom na to da Republika Srbija i dalje nema HSA u svojoj zvaničnoj statistici, u ovoj analizi korišćen je metod evaluacije ulaznih parametara da bi se ocenila vrednost neplaćenog rada u odnosu na BDP.

Nakon procene vrednosti neplaćenih poslova staranja, kako bi se ocenile različite opcije javnih politika i njihove potencijalne posledice po zapošljavanje, fiskalne prihode i rashode, napravljeni su scenariji javnih politika.

Scenariji su odgovorili na pitanje šta bi bilo da poslove staranja zamene usluge u zajednici koje su dostupne i pristupačne.

Odgovor na ovo pitanje je stvar ekonomske teorije i njenog odnosa prema neplaćenim poslovima staranja. Odgovori na postavljeno pitanje pružili su informacije o makroekonomskom nivou (npr. koje dodatne rashode će izazvati, kako će se fiskalni prihodi promeniti, u kojoj meri će pospešiti zapošljavanje). Za ovaj ogled izrađeno je nekoliko scenarija sa različitim nivoima pruženih usluga u zajednici i zadovoljenih potreba – jedan sa niskim nivoom zadovoljenih potreba za uslugama, drugi sa razumnim (za srpske uslove), realističnim i skromnim proširenjem pruženih usluga u zajednici i zadovoljenih potreba i treći sa znatnim povećanjem zadovoljenih potreba za uslugama.[26]

22 Care Work and Care Jobs for the Future of Decent Work, ILO [Aktivnosti staranja i poslovi staranja za budućnost dostojnog rada, Međunarodna organizacija rada], Geneva, 2018

23 Ibid

24 Ibid

25 Ibid

26 Slična metodologija je korišćena u: Issue Paper: Investing in Early Childhood Education and Care in Kyrgyz Republic: An Assessment of Care Deficits, Costs and Impact on Employment, Gender Equality and Fiscal Returns [Tematski rad: Ulaganje u obrazovanje u ranom detinjstvu u Kirgijskoj Republici: Procena deficita, troškova i uticaja staranja na zapošljavanje, rodnu ravnopravnost i fiskalne prihode], UN Women, New York, 2019.

Nalazi

Korišćenje vremena

Kao što je već pomenuto, istraživanje o korišćenju vremena sprovedeno u Republici Srbiji 2015. godine[27] pokazalo je da, bez obzira na to da li su zaposlene ili ne, žene obavljaju najveći deo poslova u domaćinstvu. Žene u proseku provode oko četiri i po sata dnevno (4 č 36 m) u neplaćenim poslovima, dok muškarci provode malo više od dva sata (2 č 5 m). To znači da žene provode dvostruko više vremena u neplaćenom radu u domaćinstvu u odnosu na muškarce.

Žene provode veći deo svog vremena u aktivnostima kao što su kuvanje, pečenje, pripremanje obroka – gotovo sat i po vremena, dok muškarci provode samo 10 minuta u tome. Slede aktivnosti spremanja kuće, čišćenja i sređivanja stana ili dvorišta, u kojima žene provedu više od jednog sata, dok muškarci provedu samo 15 minuta.

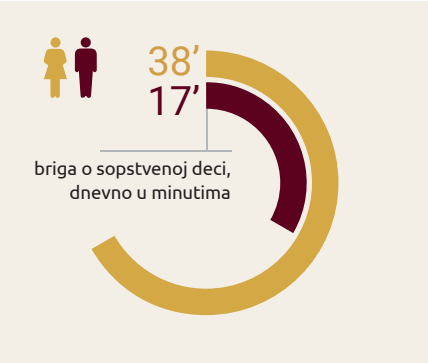

Što se tiče brige o sopstvenoj deci (uzrasta do 17 godina), žene u proseku u ovoj aktivnosti provedu dvostruko više vremena od muškaraca – 38 naspram 17 minuta. U proseku žene provode sat i po vremena u pranju veša i peglanju, dok muškarci ne učestvuju u tim aktivnostima (u proseku 1 minut). Kada je reč o brizi o drugim licima, žene tu rade napornije – 20 minuta naspram sedam.

Pripadnici oba pola provode približno isto vremena samo u kupovini i aktivnostima u vezi sa uslugama: tek nešto više od 20 minuta (žene 23 minuta, muškarci 21).

Muškarci češće od žena rade na neplaćenim poslovima popravki i renoviranja, baštovanstva, brige o kućnim ljubimcima i u proseku provode 45 minuta na ovim aktivnostima, dok žene provode 14.

Ako uporedimo podatke iz 2010. i 2015. godine, možemo videti da je došlo do nekih promena u tih pet godina. Naime, u 2015. godini žene su u proseku provodile manje vremena u aktivnostima koje se odnose na kućne poslove, oko 15 minuta manje u odnosu na 2010. godinu. I obratno, muškarci su zabeležili porast vremena provedenog u kućnim poslovima i 2015. godine u njima su provodili 11 minuta više nego pre pet godina.

Što se tiče neplaćenih poslova staranja, žene u proseku provode 14 minuta više u aktivnostima brige o sopstvenoj maloletnoj deci nego 2010. godine, ali je zato to vreme za muškarce sedam minuta kraće. Kada su u pitanju aktivnosti brige o drugim licima, situacija je slična – žene u tim aktivnostima provode 14 minuta više, a muškarci četiri minuta manje.

27 Korišćenje vremena u Republici Srbiji, 2010. i 2015. godine, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2016.

Žene utroše
dvostruko više vremena
na neplaćene poslove
u domaćinstvu od
muškaraca.

Tabela 1. Vreme provedeno u neplaćenim poslovima staranja, 2015. godina

	PROSEČNO VREME		UČEŠĆE STANOVNIŠTVA U OBAVLJANJU AKTIVNOSTI	
	2015. godina	razlika u minutima (2015. u odnosu na 2010)	2015. godina %	razlika u % (2015. u odnosu na 2010)
Neplaćeni rad – ukupno	4 č 36 m	–15	90	–5
	2 č 05 m	11	70	7
Kuvanje, pečenje, pripremanje obroka	1 č 25 m	–45	78	–10
	0 č 10 m	10	20	14
Čišćenje i sređivanje kuće, stana, dvorišta	1 č 03 m	12	70	-2
	0 č 23 m	6	28	13
Pranje veša, peglanje i šivenje	0 č 31 m	3	43	4
	0 č 01 m	0	2	1
Popravka i renoviranje stana/kuće, upravljanje domaćinstvom, baštovanstvo, briga o kućnim ljubimcima i pomoć drugom domaćinstvu	0 č 14 m	-2	16	-3
	0 č 45 m	-9	35	-6
Briga o sopstvenoj maloletnoj deci	0 č 37 m	14	18	0
	0 č 16 m	-7	12	-1
Briga o drugim licima	0 č 19 m	14	13	5
	0 č 07 m	-4	6	-1
Kupovina i usluge	0 č 23 m	5	33	-12
	0 č 20 m	-4	31	8

Izvor: RZS, Korišćenje vremena u Republici Srbiji, 2010. i 2015. godine

PROSEČNO VREME ONIH KOJI SU OBAVLJALI AKTIVNOSTI

2015. godina	razlika u minutima (2015. u odnosu na 2010)	
5 č 07 m	0	
2 č 58 m	–1	
1 č 49 m	–39	
0 č 51 m	10	
1 č 31 m	19	
1 č 24 m	-12	
1 č 12 m	1	
0 č 47 m	-8	
1 č 29 m	3	
2 č 08 m	-2	
3 č 30 m	73	
2 č 24 m	-52	
2 č 36 m	78	
2 č 05 m	-43	
1 č 08 m	30	
1 č 07 m	-23	

Podaci o korišćenju vremena razvrstani prema tipu naselja (gradsko/seosko[28]) pokazuju da su žene u ruralnim sredinama najviše opterećene neplaćenim poslovima staranja. Tokom 2015. godine, žene u ruralnim područjima su provodile veliki deo svog vremena u neplaćenim kućnim poslovima – 21,1% svog vremena, dok su žene u gradskim područjima provodile malo manje vremena u tim aktivnostima – 17,9%.

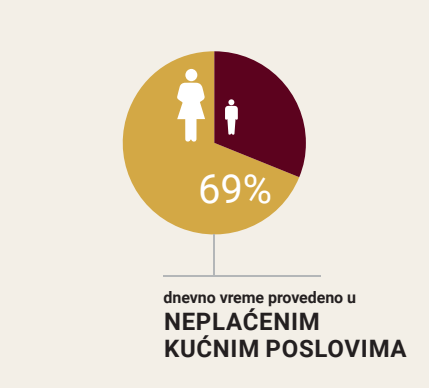

Istovremeno, muškarci, i u ruralnim i u gradskim područjima, provodili su dvostruko manje vremena u ovim aktivnostima (8,7% svog vremena).

28 S obzirom na to da Republika Srbija još uvek nije usvojila zvaničnu definiciju podele na seoska/gradska naselja, svaka ustanova koja se bavi ovim pitanjem koristi svoju definiciju. RZS koristi svoju definiciju i deli naselja na gradska i ostala. Zbog toga su u ovoj analizi termini „ruralna", „seoska" i „ostala" korišćeni kao sinonimi.

Grafikon 3. Udeo vremena utrošenog na neplaćeni rad u domaćinstvu (u %)

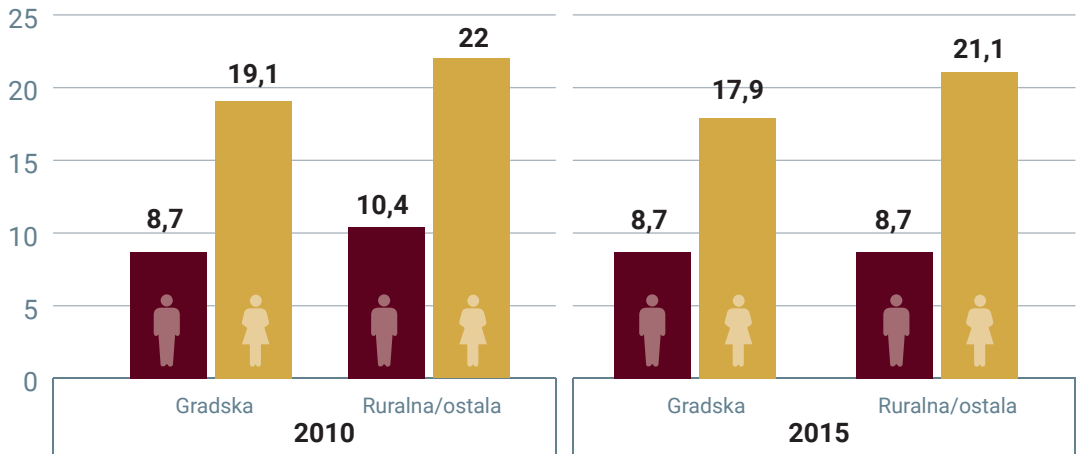

U poređenju sa 2010. godinom, vreme provedeno u neplaćenom radu u domaćinstvu smanjilo se za gotovo sve kategorije (žene u gradskim područjima, žene i muškarce u seoskim područjima) osim za muškarce u gradskim područjima, za koje je to vreme ostalo isto (8,7% njihovog vremena). Smanjenje udela vremena utrošenog na neplaćeni rad u domaćinstvu je bilo najveće za muškarce u seoskim područjima (smanjenje od 1,7 procentnih poena), a najmanje za žene u seoskim područjima (smanjenje od 0,9 procentnih poena).

Na osnovu toga se može zaključiti da žene u seoskim područjima i dalje nose najveći teret neplaćenih poslova i da su, uprkos tome što se rodna ravnopravnost u urbanim sredinama postiže malim koracima, ruralna područja zanemarena.

Izvor: RZS, Korišćenje vremena u Republici Srbiji, 2010. i 2015. godine[29]

29 Imajući u vidu da je ovo jedan od pokazatelja COR koji prati podcilj 5.4, ovi podaci su predstavljeni i dostupni na sajtu RZS posvećenom podciljevima i pokazateljima COR, http://sdg.indikatori.rs/area/gender-equality/?subarea=SDGUN050401&indicator=05040101IND01

Grafikon 4. Neplaćeni rad za žene i muškarce (u satima*)

Izvor: OECD, https://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=TIME_USE
* Količina dnevnog neplaćenog rada za žene i muškarce (15–64 godine) u satima, najbliža godina, OECD i druge odabrane zemlje

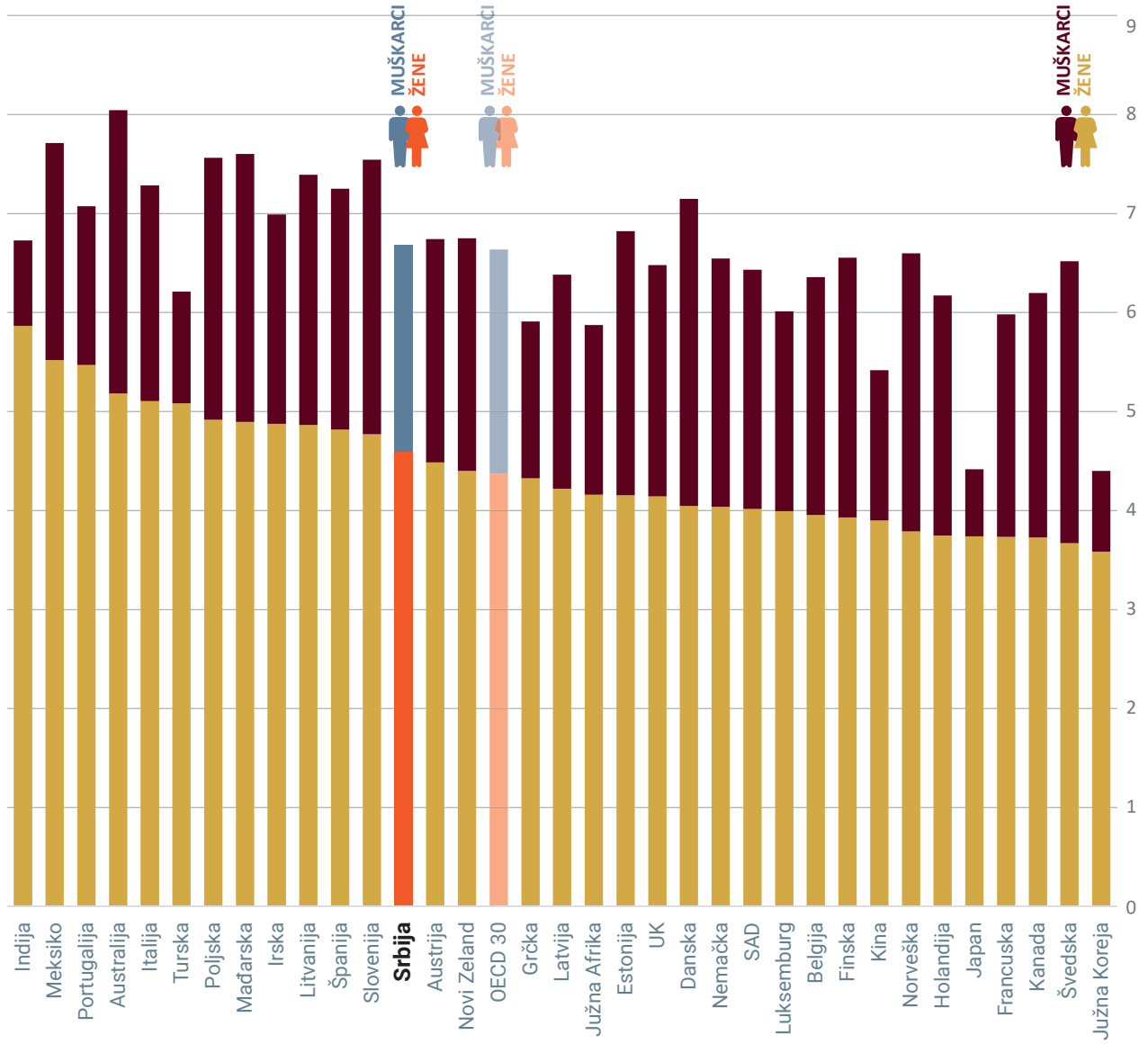

Žene troše oko **20% svog vremena na neplaćene poslove:** u urbanim sredinama 17,9%, a u ruralnim sredinama 21,1%.

Grafikon 5. Neplaćene aktivnosti staranja za žene i muškarce (u minutima)*

Izvor: OECD, https://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=TIME_USE

* Količina dnevnih neplaćenih poslova staranja (briga o sopstvenoj deci i drugim odraslima u domaćinstvu) za žene i muškarce (15–64 godine) u satima, najbliža godina, OECD i druge odabrane zemlje

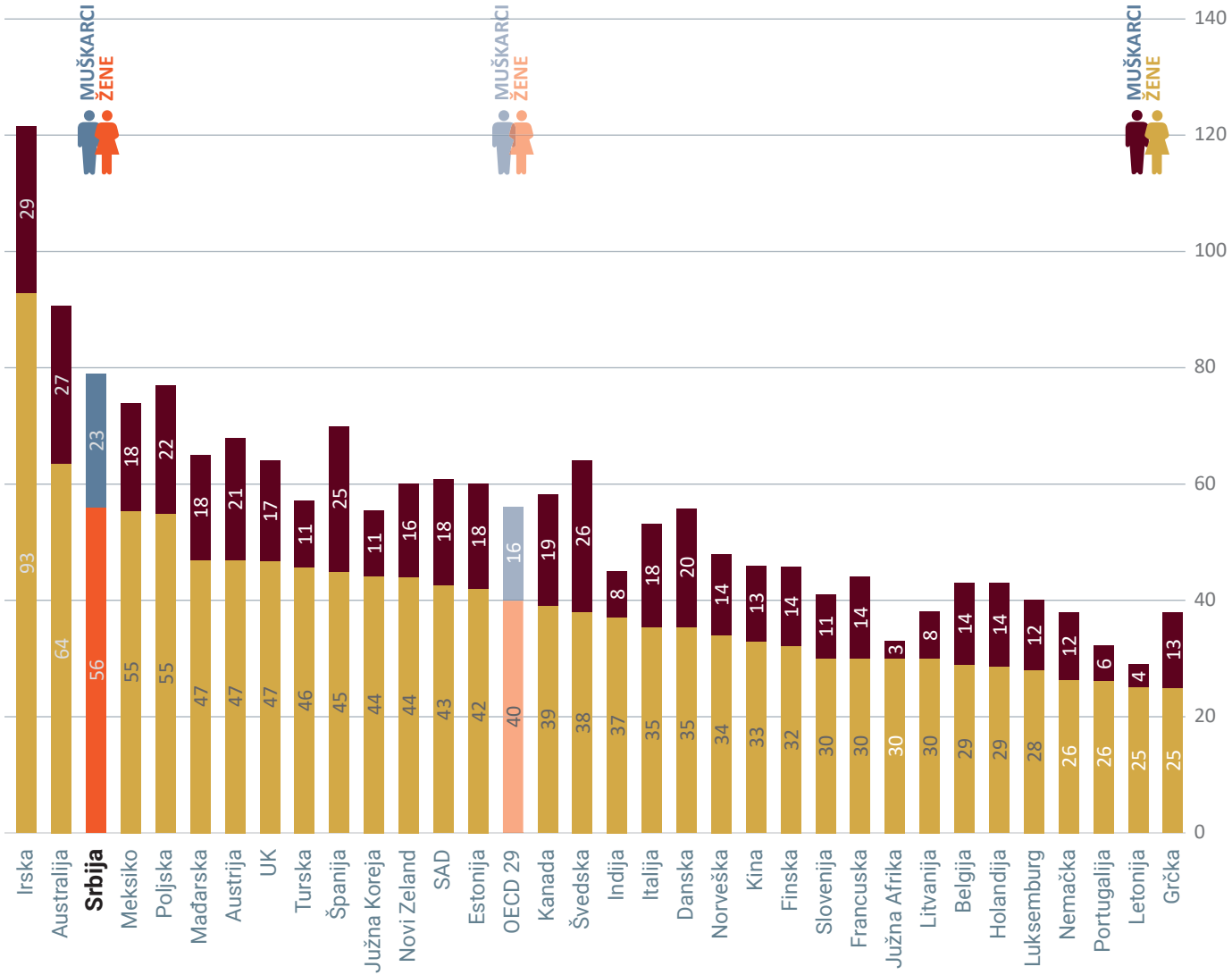

Prema podacima Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), vreme provedeno u neplaćenim poslovima, kao što su neplaćeni rad u domaćinstvu ili kupovina, otkriva ogromni rodni jaz. Žene u Indiji provode najviše vremena u ovim poslovima, 5 sati i 52 minuta dnevno, dok muškarci u Indiji u neplaćenim poslovima provode u proseku 52 minuta. Slede žene u Meksiku, koje provode 5 sati i 31 minut dnevno u neplaćenim poslovima, dok njihovi sunarodnici provode 2 sata i 11 minuta. Među odabranim zemljama, muškarci koji najviše vremena provode u neplaćenim poslovima su Danci, koji provode 3 sata i 6 minuta dnevno radeći u domaćinstvu. Sa druge strane, muškarci u Japanu provode samo 41 minut, što je najniža brojka u odabranim zemljama.[30]

Kada je reč o neplaćenim poslovima staranja (briga o sopstvenoj deci i drugim odraslima u domaćinstvu), žene u muškarci u Irskoj provode najviše vremena u tim aktivnostima (žene 93 minuta, a muškarci 29 minuta dnevno). U Letoniji i Grčkoj žene obično provode 25 minuta dnevno na neplaćenim poslovima staranja u domaćinstvu. Najmanje vremena u ovim aktivnostima provode muškarci u Južnoj Africi (3 minuta dnevno) i Letoniji (4 minuta).

Rodne nejednakosti na tržištu rada

Kako bi se shvatila veza između plaćenog i neplaćenog rada, važno je sagledati podatke iz Ankete o radnoj snazi o stopama aktivnosti/neaktivnosti, stopama zaposlenosti/nezaposlenosti i strukturi zaposlenih po satima rada prema polu.

Ukupna stopa učešća u radnoj snazi je porasla sa 63,3% u 2014. godini na 67,8% u 2018. godini (za stanovništvo radnog uzrasta). Rast stope učešća u radnoj stazi kod žena je viši za 5,5 procentnih poena (pp) u relativno kratkom periodu od četiri godine (sa 55,3% u 2014. godini na 60,6% u 2018. godini) naspram rasta od 3,8 pp u stopi učešća kod muškaraca (sa 71,3% na 75,1% u istom periodu).

30 https://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=TIME_USE

Grafikon 6. Stopa zaposlenosti u Republici Srbiji (prema polu)

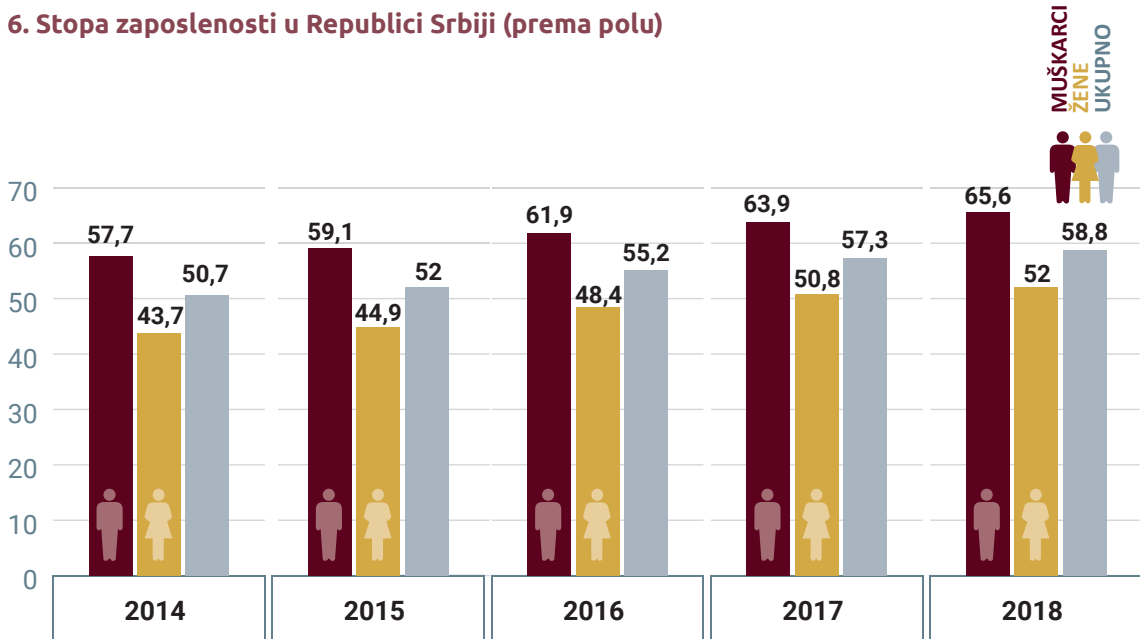

Izvor: RZS, Anketa o radnoj snazi

Uprkos bržem rastu stopa aktivnosti i rastu u ukupnoj zaposlenosti, žene i dalje zaostaju u odnosu na muškarce kada je reč o zaposlenosti.

Rodni jaz u zaposlenosti je bio stabilan na oko 14 pp tokom celog perioda. Prema Anketi o radnoj snazi, u 2018. godini je 52% žena bilo u nekom obliku radnog odnosa, u poređenju sa 65,6% muškaraca.

Prema podacima OECD-a, rodni jaz u zaposlenosti je prisutan u svim posmatranim zemljama. Litvanija je zemlja sa najmanjim rodnim jazom u zaposlenosti od samo 2 pp, sa stopama zaposlenosti i kod muškaraca i kod žena većim od 70% (71,6% kod žena i 73,3% kod muškaraca). Sa druge strane, Indija je zemlja sa najizraženijim rodnim jazom u zaposlenosti (51 pp), sa stopom zaposlenosti kod žena od samo 20,4%.

U vezi sa rodnim jazom u zaposlenosti, Srbija pokazuje rezultate slične proseku u zemljama OECD, ali sa nižim stopama zaposlenosti i kod žena i kod muškaraca. Srbija u poređenju sa EU-28 i dalje zaostaje u pogledu stopa zaposlenosti i smanjenja rodnog jaza u zaposlenosti.

Kada je reč o kvalitetu zaposlenja u Republici Srbiji, žene u većoj meri rade na poslovima sa kraćim radnim vremenom od punog i na nedovoljno plaćenim poslovima. Naime, u svakoj starosnoj kategoriji žene više rade na poslovima sa radnim vremenom

kraćim od punog radnog vremena, dok muškarci više rade na poslovima sa punim radnim vremenom. Kao glavni razlog za tu situaciju žene su navele brigu o sopstvenoj deci i drugima kojima je potrebna pomoć; 95% žena je navelo ovaj razlog, naspram samo 4% muškaraca. Pored toga, 63% žena je navelo da zbog drugih porodičnih i ličnih razloga rade kraće od punog radnog vremena.

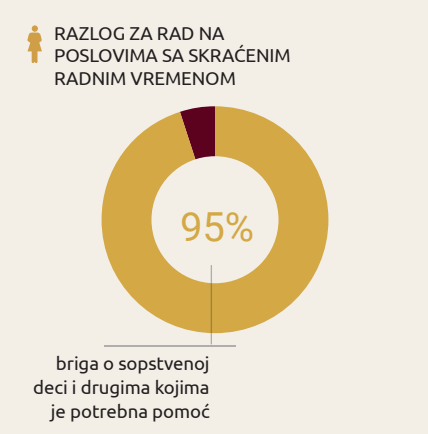

Tabela 2. Struktura zaposlenih prema satima rada (u %)

Starosna grupa	15+		15-64		15-24		25-54		55+	
SATI RADA										
Puno radno vreme	86	88	88	90	76	80	90	92	70	79
Kraće od punog radnog vremena	14	12	12	10	24	20	10	8	30	21

Izvor: RZS, Žene i muškarci u Republici Srbiji, 2016.

Dve od tri žene
kao razlog za
skraćeno
radno vreme
navode porodične
i lične razloge.

Grafikon 7. Stopa zaposlenosti u izabranim zemljama (prema polu)

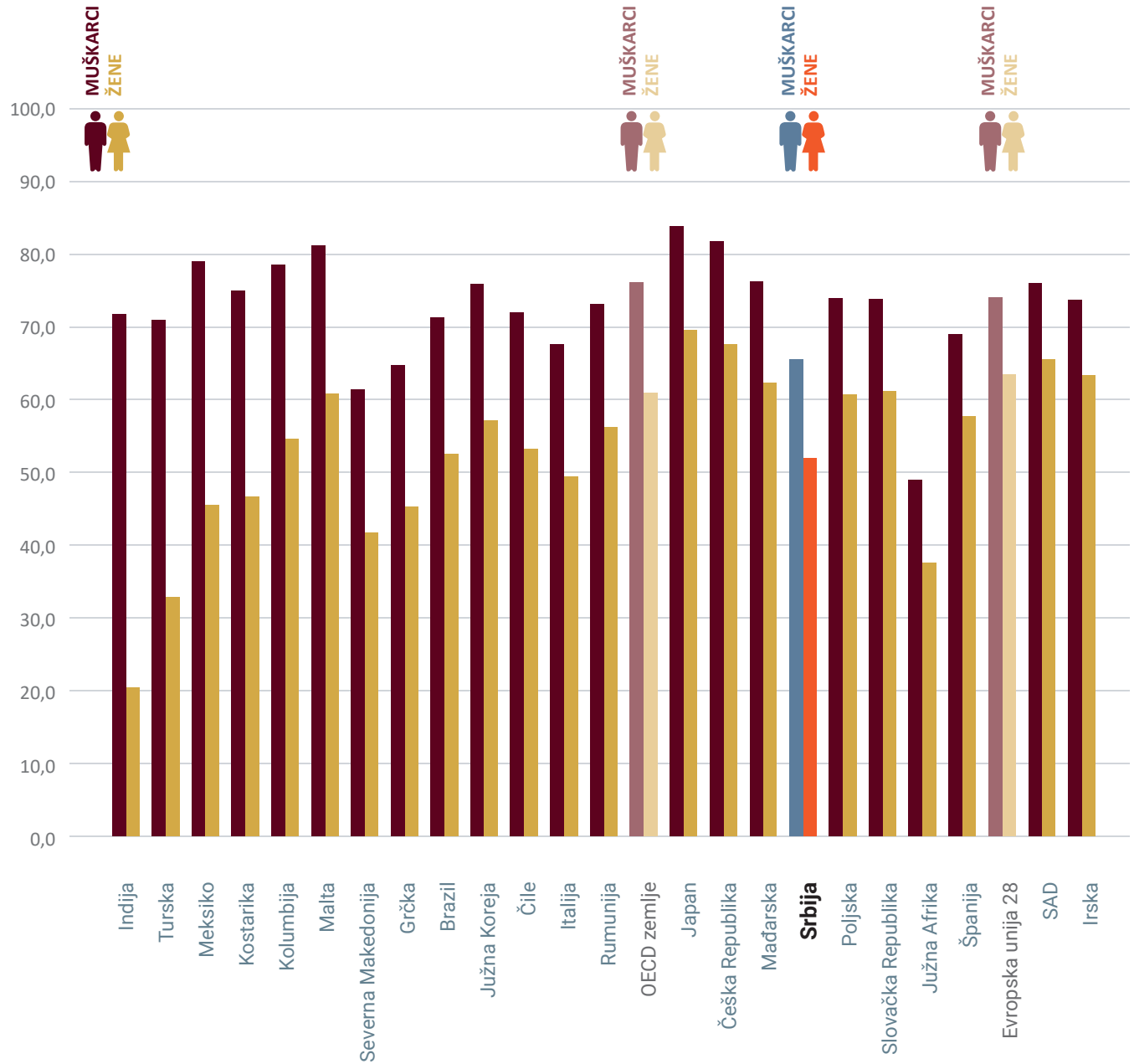

Izvor: OECD, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R

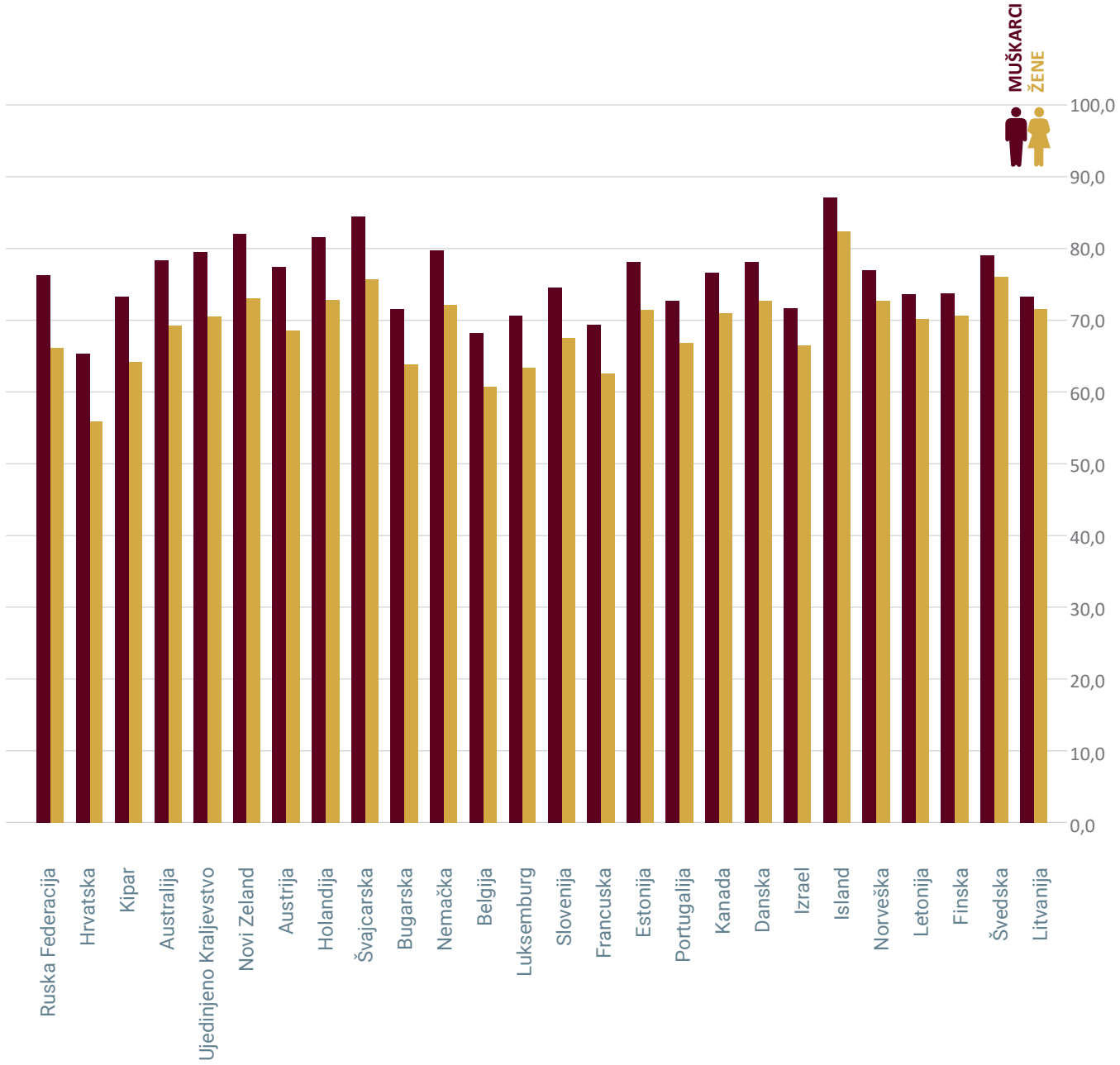

Grafikon 8. Razlozi zbog kojih rade kraće od punog radnog vremena (u %)

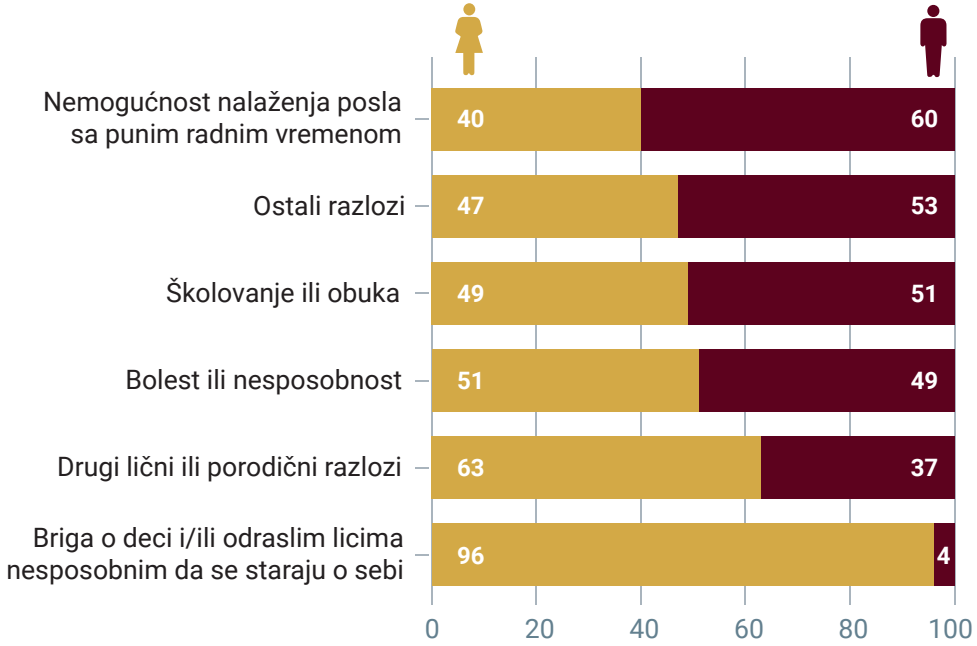

Izvor: RZS, Žene i muškarci u Republici Srbiji, 2016.

Neplaćeni poslovi staranja su razlog za neaktivnost kod žena u većim procentima nego kod muškaraca. Stope neaktivnosti su i dalje gotovo dvostruko više kod žena. U 2018. godini stopa neaktivnosti kod žena je iznosila 39,4%, naspram 24,9% kod muškaraca.

Briga o sopstvenoj deci ili drugim licima kojima je potrebna pomoć razlog je za neaktivnost kod 7% žena i 0% muškaraca. Isto tako, porodične ili lične razloge navodi 9% neaktivnih žena i 5% neaktivnih muškaraca.

Grafikon 9. Razlozi za neaktivnost (prema polu)

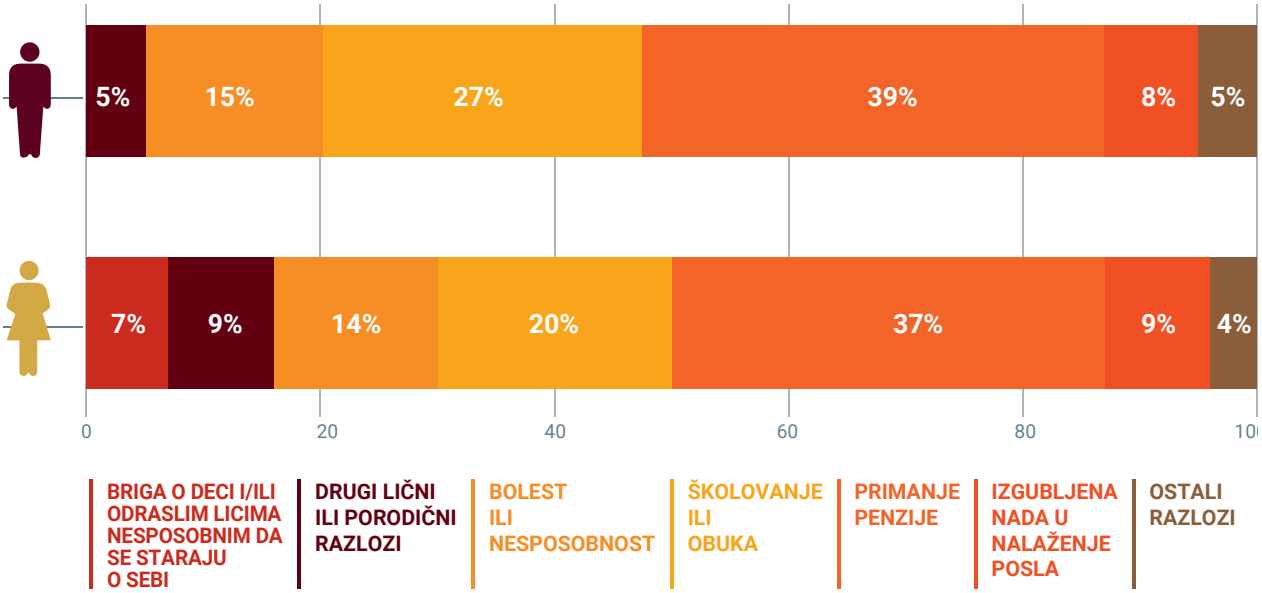

Izvor: RZS, Žene i muškarci u Republici Srbiji, 2016.

Kada se uporede najnoviji podaci prema polu o zaradama u javnom sektoru i van njega iz septembra 2018. godine, uočava se da je rodni jaz u zaradama i dalje veliki u Republici Srbiji.

Žene zarađuju manje u javnom sektoru i van njega, i to u gotovo svim oblastima u javnom sektoru (osim u javnim lokalnim preduzećima, gde su zarade žena malo veće od zarada muškaraca).

96% žena kao razlog za skraćeno radno vreme navodi brigu o deci i drugim licima, dok samo 4% muškaraca tvrdi to isto.

Takođe, 7% žena navodi brigu o sopstvenoj deci i drugim licima kao razlog neaktivnosti na tržištu rada, dok nijedan muškarac nije to naveo.

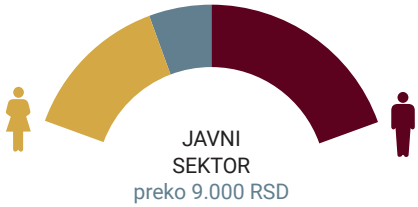

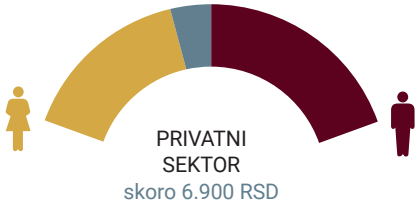

Tabela 3. Bruto zarade u javnim sektorima 2018. (prema polu, u dinarima)

	Ukupno		
Javni sektor	**74.974**	**79.672**	**70.598**
Javna državna preduzeća	87.929	89.663	83.319
Javna lokalna preduzeća	63.772	63.530	64.570
Administracija – svi nivoi	81.379	83.370	77.351
Zdravstveni i socijalni rad	67.761	75.739	65.538
Obrazovanje i kultura	71.977	77.276	69.684
Van javnog sektora	61.988	64.916	58.050

Izvor: RZS, Zarade zaposlenih prema delatnosti, nivoima kvalifikacije i polu, septembar 2018.

U javnom sektoru razlika u zaradama žena i muškaraca iznosi više od 9.000 dinara, dok van javnog sektora iznosi gotovo 6.900 dinara u korist muškaraca. Imajući u vidu da je minimalna neto zarada u septembru 2018. godine u Republici Srbiji iznosila 30.499 dinara[31], te razlike u zaradama su značajne. Posledica su toga što žene uglavnom rade na nižim pozicijama, dok su muškarci češće na rukovodećim pozicijama, na šta nedvosmisleno ukazuju podaci RZS o zaposlenima prema zanimanju i polu.

31 https://ipc.rs/statisticki_podaci/2018/minimalna-zarada

Tabela 4. Prosečna zarada (bruto i neto) za izabrane sektore delatnosti (u dinarima)

	Neto	Bruto
Ukupno	**49.650**	**68.629**
Delatnost pripremanja i posluživanja hrane i pića	29.340	40.386
Usluge održavanja objekata i okoline	35.043	48.098
Obrazovanje	51.919	71.935
Socijalna zaštita sa smeštajem	37.329	51.177
Socijalna zaštita bez smeštaja	42.450	58.358
Ostale lične uslužne delatnosti	30.153	41.762

Izvor: RZS, Zarade zaposlenih prema delatnosti, nivoima kvalifikacije i polu, septembar 2018.

Nažalost, Republički zavod za statistiku Srbije ne objavljuje podatke o distribuciji zarada po sektorima prema polu, pa je u u ovoj analizi korišćena prosečna (bruto i neto) zarada po sektorima. Sektori su odabrani tako da odražavaju tip neplaćenog rada u domaćinstvu. U Republici Srbiji je prosečna bruto zarada u septembru 2018. iznosila 68.629 dinara. Najveća prosečna plata (u sektorima od interesa za analizu) bila je u sektoru obrazovanja (71.935 dinara), dok je najniža zarada zabeležena u sektoru pripremanja i posluživanja hrane i pića (40.386 dinara).

Obrazovna struktura prema polu

Za kompletnu analizu potrebno je uzeti u obzir i obrazovnu strukturu stanovništva i prosečne zarade prema ostvarenom nivou kvalifikacija i polu. Ovi podaci pokazuju da veći procenat žena u odnosu na muškarce završi četvorogodišnje srednje i fakultetsko obrazovanje i da je veći procenat žena u odnosu na muškarce stekao samo osnovno obrazovanje ili manje od toga. Muškarci u većim procentima završavaju četvorogodišnje srednje, obrazovanje koje traje manje od četiri godine ili specijalizaciju posle srednjeg obrazovanja. Drugim rečima, žene ili nemaju obrazovanje/imaju veoma nizak nivo obrazovanja ili imaju visoko obrazovanje.

Grafikon 10. Ostvareni nivo kvalifikacija prema polu (leva skala) i rodni jaz u zaradama (desna skala)

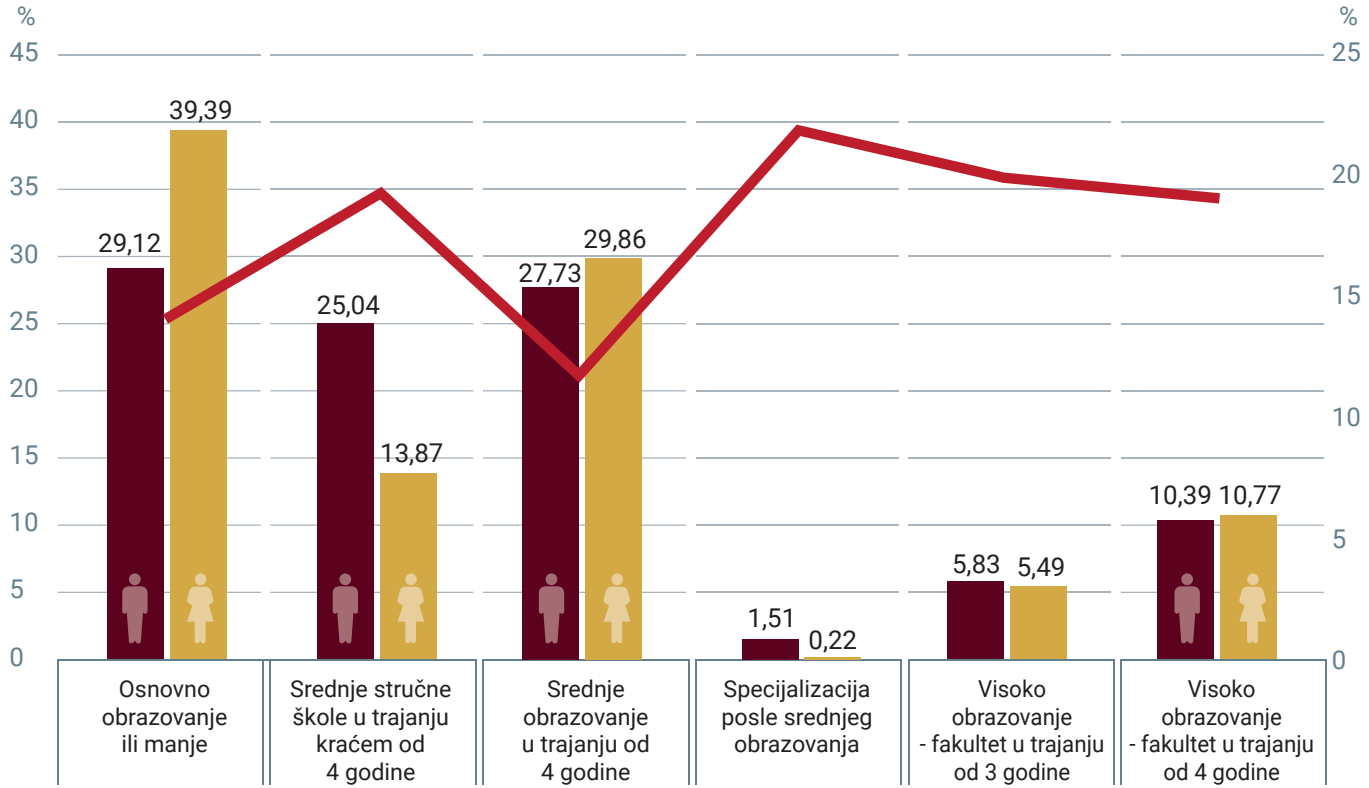

Izvor: RZS, Zarade zaposlenih prema delatnosti, nivoima kvalifikacije i polu, septembar 2018.

Ostvareni nivo kvalifikacija bi trebalo da dovede do većih zarada kasnije, što je prema podacima i tačno. Jedini izuzetak su zarade visokokvalifikovanih radnika koji su završili specijalizaciju nakon trogodišnjeg srednjeg obrazovanja (zanati), koji imaju veće zarade od onih koju su završili četvorogodišnje srednje škole.

Ono što bi trebalo da nam privuče pažnju jeste činjenica da muškarci sa istim nivoom kvalifikacija imaju veće plate od žena na svakom nivou. To nam još jednom pokazuje da je rodni jaz u zaradama i dalje veoma prisutan u Republici Srbiji.

Tabela 5. Stanovništvo prema obrazovnoj strukturi i polu (u procentima)

	Σ			
Bez školske spreme	2,68		1,03	4,21
Nepotpuno osnovno obrazovanje	11,00		8,12	13,68
Osnovno obrazovanje	20,76		19,97	21,50
Srednje obrazovanje – svega	**48,93**		**54,29**	**43,95**
Gimnazija	5,06		3,98	6,06
Srednje stručne škole u trajanju kraćem od 4 godine	19,26		25,04	13,87
Srednje stručne škole u trajanju od 4 godine	23,78		23,75	23,80
Specijalizacija posle srednjeg obrazovanja	0,84		1,51	0,22
Visoko obrazovanje – fakultet u trajanju od 3 godine	5,65		5,83	5,49
Visoko obrazovanje – fakultet u trajanju od 4 godine	10,59		10,39	10,77
Nepoznato	0,40		0,38	0,41

Izvor: RZS, Popis stanovništva, 2011.

Utrošak vremena na neplaćene poslove je smanjen i za žene i za muškarce u periodu od 5 godina, ali je najmanje smanjen u ruralnim sredinama:

za žene 0,9%,
za muškarce 1,7%.

Ruralne žene su najviše pogođene teretom neplaćenog rada i najmanje su osetile pozitivne pomake u rodnoj ravnopravnosti.

Tabela 6. Prosečna zarada prema nivoima kvalifikacija i polu (u dinarima)

	Total		
Osnovno obrazovanje	39.236	42.015	36.332
Srednje stručne škole u trajanju kraćem od 4 godine	52.048	53.782	43.220
Srednje stručne škole u trajanju od 4 godine i gimnazija	55.064	58.236	51.240
Specijalizacija posle srednjeg obrazovanja	69.336	70.346	55.066
Visoko obrazovanje – fakultet u trajanju od 3 godine	70.016	79.685	63.625
Visoko obrazovanje – fakultet u trajanju od 4 godine	103.867	116.713	94.399
Ukupno	**66.251**	**69.120**	**62.792**

Izvor: RZS, Prosečna zarada prema nivoima kvalifikacije i polu, septembar 2018.

Monetizacija neplaćenih poslova staranja

Kako bi neplaćeni poslovi staranja postali vidljivi, njihovoj suštinskoj pojedinačnoj i društvenoj vrednosti može se različitim metodama pridodati ekonomska vrednost.[32] Metode evaluacije ulaznih parametara dodeljuju monetarnu vrednost vremenu posvećenom neplaćenim poslovima staranja korišćenjem jedne od sledećih opcija za odnos vremena i troškova: (a) tržišna vrednost zarade osoba koje obavljaju neplaćene poslove; (b) prosečne zarade (ili minimalna zarada) za sve koji učestvuju u ekonomiji (poznati kao pristupi oportunitetnih troškova); (c) prosečna zarada koju dobija radnik u domaćinstvu; ili (d) prosečna zarada koja se isplaćuje za svaku neplaćenu aktivnost kao da je domaćinstvo unajmilo specijalizovanog radnika (npr. kuvar, medicinska sestra, učitelj itd.) da obavlja tu aktivnost staranja (poznati kao pristupi troškova zamene).[33] Sa druge strane, evaluacija izlaznih parametara dodeljuje tržišnu vrednost javnom dobru koje proizlazi iz neplaćenih aktivnosti staranja (npr.

32 Care Work and Care Jobs for the Future of Decent Work, ILO [Aktivnosti staranja i poslovi staranja za budućnost dostojnog rada, Međunarodna organizacija rada], Geneva, 2018

33 Ibid

zdrava deca i odrasli, hranljiva ishrana, čiste kuće itd.).

Imajući u vidu ograničenja u pogledu dostupnosti podataka, dve metode evaluacije ulaznih parametara korišćene su za monetizaciju neplaćenih poslova staranja u Republici Srbiji: pristup oportunitetnih troškova i pristup troškova zamene.

Za sprovođenje pristupa troškova zamene korišćeno je prosečno vreme koje su žene utrošile na određene neplaćene aktivnosti u domaćinstvu i prosečne bruto i neto zarade za izabrane sektore delatnosti koji odgovaraju tipu sprovedenih aktivnosti (npr. delatnost pripremanja i posluživanja hrane i pića, usluge održavanja objekata i okoline, obrazovanje, socijalna zaštita sa smeštajem, socijalna zaštita bez smeštaja, ostale lične uslužne delatnosti). S obzirom na to da se vreme meri u satima i minutima a da se zarade mere za ceo mesec, prvi korak proračuna je bio da se preračuna prosečna zarada za jedan sat rada.

Grafikon 11. Godišnja prosečna vrednost neplaćenih poslova staranja (po osobi, u evrima, prema polu

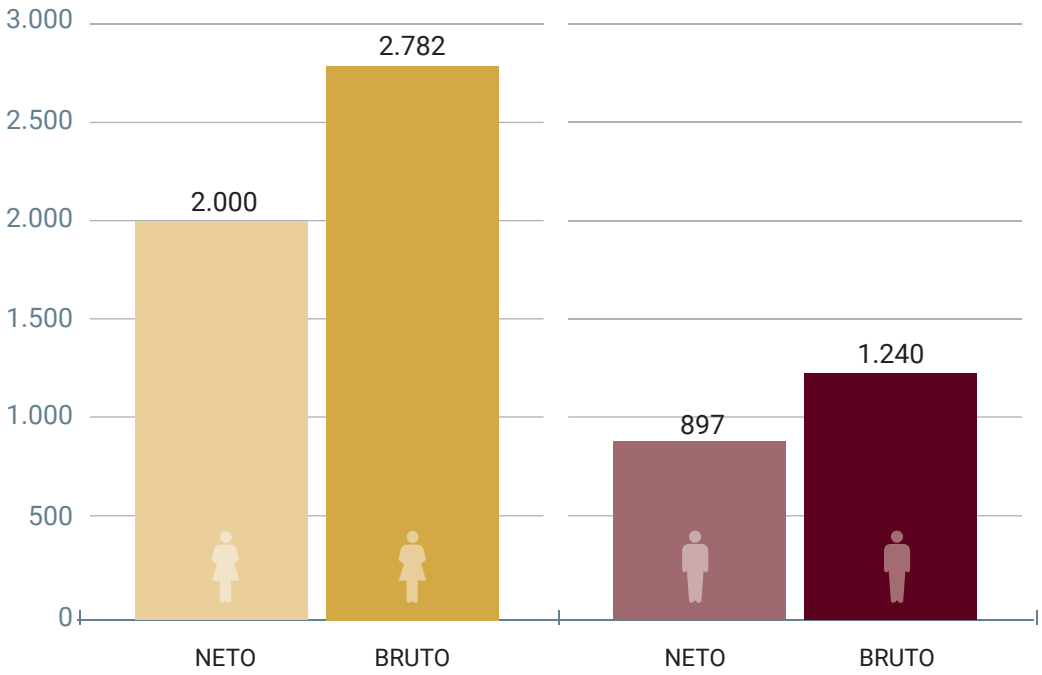

Izvor: Proračuni izrađeni za ovu analizu

Svaka žena koja je provodila vreme na neplaćenim poslovima staranja[34] propustila je zaradu od 2.918 dinara neto i 4.030. dinara bruto. Sa pretpostavkom da se mesec sastoji od 22 radna dana, dolazi se do propuštene bruto zarade od 88.651 dinara odnosno 755 evra mesečno, što je 9.053 evra godišnje po ženi.

Kada je reč o neto zaradi, svaka žena koja je učestvovala u neplaćenim poslovima staranja propustila je zaradu od više od 6.500 evra godišnje.

Svaki muškarac koji je proveo vreme u neplaćenim poslovima staranja propustio je bruto zaradu od 3.206 dinara (neto 2.322 dinara) dnevno. Propuštena zarada po muškarcu je iznosila bruto 600 evra (70.541 dinar) mesečno i 7.204 evra godišnje. Kada se radi o neto zaradi, svaki muškarac koji je učestvovao u neplaćenim poslovima staranja propustio je zaradu od više od 5.200 evra godišnje.

Imajući u vidu da nisu sve žene i svi muškarci bili uključeni u sve neplaćene poslove u domaćinstvu (nemaju svi decu niti se staraju o drugima), izračunata je prosečna vrednost neplaćenih poslova staranja korišćenjem prosečnog vremena utrošenog na određene aktivnosti i prosečne zarade. U neplaćenom radu u domaćinstvu prosečna žena je propustila zaradu od bruto 1.238 dinara dnevno. Imajući u vidu da se mesec sastoji od 22 radna dana, dolazi se do propuštene mesečne bruto zarade od 27.236 dinara (232 evra). Na godišnjem nivou to je iznosilo 326.830 dinara (2.782 evra) po ženi. Kada je reč o neto zaradi, prosečna žena koja je učestvovala u neplaćenom radu u domaćinstvu propustila je zaradu od više od 2.000 evra godišnje.

Grafikon 12. Propuštena zarada i javni prihodi (u procentima BDP-a)[35]

Izvor: Proračuni izrađeni za ovu analizu

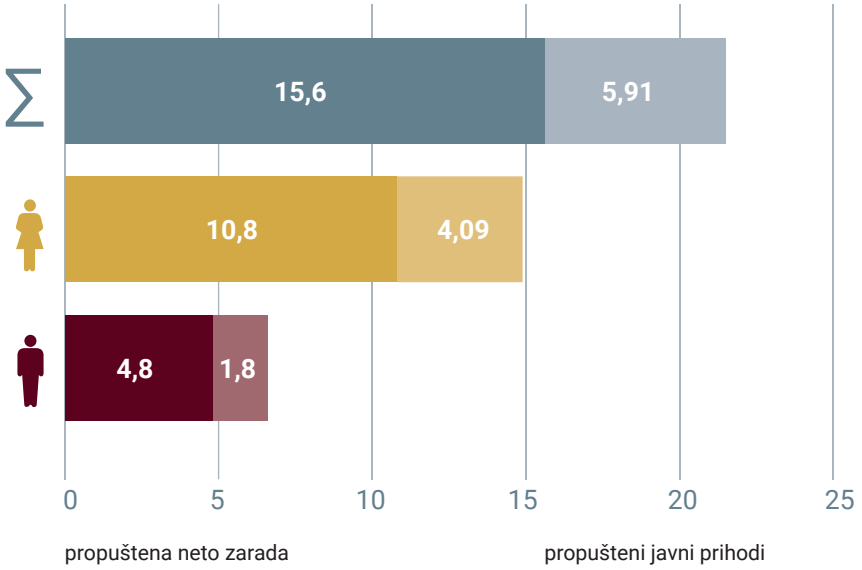

34 Istraživanje Korišćenje vremena daje dve vrste podataka o prosečnom utrošenom vremenu: prosečno vreme onih koji su obavljali aktivnosti i prosek za celo stanovništvo (starosti 15–64 godine). Korišćenjem proseka za ljude koji su obavljali neplaćene aktivnosti staranja (brinuli o svojoj deci ili drugim odraslim osobama u domaćinstvu) izračunavamo prosečni iznos njihovih pojedinačnih propuštenih zarada. Korišćenjem prosečnog vremena za celo stanovništvo radnog uzrasta izračunavamo prosečnu propuštenu zaradu po ženi/muškarcu u Republici Srbiji.

35 Napomena za tumačenje ovog grafikona: propuštena neto zarada i propušteni javni prihodi zajedno daju bruto propuštenu zaradu. Propuštena neto zarada odnosi se na žene i muškarce, a propušteni javni prihodi na državu.

Razlika između neto i bruto iznosa pokazuje potencijalni rast javnih prihoda (poreza i doprinosa) koji bi postojali da su te žene plaćene za svoje aktivnosti. U ovom slučaju iznosila je 765 evra godišnje po ženi.

Slično tako, prosečan muškarac koji je učestvovao u neplaćenom radu u domaćinstvu propustio je bruto zaradu od 552 dinara dnevno. Na godišnjem nivou ta propuštena zarada je iznosila 145.647 dinara (1.240 evra) po muškarcu. Kada se radi o neto zaradi, prosečan muškarac koji je učestvovao u neplaćenom radu u domaćinstvu propustio je zaradu od više od 897 evra godišnje. Potencijal javnih prihoda, u ovom slučaju, iznosio bi gotovo 342 evra godišnje po muškarcu.

Prema proceni broja stanovnika za 1. januar 2018. godine u Republici Srbiji je bilo 4.573.672 stanovnika radnog uzrasta (15–64 godine). Vrednost njihovih neplaćenih poslova staranja je procenjena na 21,5% BDP-a Srbije (14,9% BDP-a od neplaćenih poslova staranja koje obavljaju žene i 6,6% BDP-a od neplaćenih poslova staranja koje obavljaju muškarci).

Korišćenjem pristupa oportunitetnih troškova (prosečno vreme utrošeno na neplaćene aktivnosti staranja i minimalna zarada u Republici Srbiji), procenjena vrednost neplaćenih aktivnosti staranja iznosi 15,1% BDP-a Srbije (10,4% BDP-a za neplaćene aktivnosti staranja žena i 4,7% za muškarce). Razlika u procenama u dva pristupa javlja se isključivo zbog razlike u minimalnoj i prosečnoj zaradi.

Procene MOR na osnovu podataka iz 53 zemlje, kojima je obuhvaćeno 63,5% globalnog stanovništva radnog uzrasta, pokazuju da bi neplaćeni poslovi staranja iznosili 9% globalnog BDP-a ako bi se dodelila monetarna vrednost satima posvećenim njegovom pružanju. Ovo predstavlja ukupni paritet kupovne moći od 11 biliona američkih dolara za 2011. godinu. Vrednost neplaćenih poslova staranja koji obavljaju žene predstavlja 6,6% globalnog BDP-a, odnosno paritet kupovne moći (PKM) od osam biliona američkih dolara, dok doprinos muškaraca čini 2,4% globalnog BDP-a, odnosno PKM od tri biliona američkih dolara.[36]

36 Care Work and Care Jobs for the Future of Decent Work, ILO [Aktivnosti staranja i poslovi staranja za budućnost dostojnog rada, Međunarodna organizacija rada], Geneva, 2018

Ogled ispitivanja javnih politika

Kako bi se ocenio uticaj različitih opcija javnih politika na pojedince i državu, pripremljen je ogled ispitivanja javnih politika.

Ogled ispitivanja javnih politika je za cilj imao da odgovori na pitanje šta bi bilo da poslove staranja zamene usluge u zajednici koje su dostupne i pristupačne.

Za ovaj ogled su napravljena tri scenarija sa različitim nivoima pruženih usluga i zadovoljenih potreba – jedan sa niskim nivoom zadovoljenih potreba za uslugama, drugi sa razumnim (za srpske uslove), realističnim i skromnim proširenjem pruženih usluga u zajednici i zadovoljenih potreba i treći sa visokim nivoom zadovoljenih potreba za uslugama.[37]

37 Slična metodologija je korišćena u: Issue Paper: Investing in Early Childhood Education and Care in Kyrgyz Republic: An Assessment of Care Deficits, Costs and Impact on Employment, Gender Equality and Fiscal Returns [Tematski rad: Ulaganje u obrazovanje u ranom detinjstvu u Kirgijskoj Republici: Procena deficita, troškova i uticaja staranja na zapošljavanje, rodnu ravnopravnost i fiskalne prihode], UN Women, New York, 2019.

Propuštena zarada usled neplaćenog rada:

ZARADA		
mesečna neto	**546** EUR	**435** EUR
mesečna bruto	**755** EUR	**600** EUR
godišnja neto	**6.560** EUR	**5.220** EUR
godišnja bruto	**9.060** EUR	**7.208** EUR

Grafikon 13. Obuhvat dece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem, 2018. (prema starosnim grupama)

Izvor: RZS, DevInfo profil Republike Srbije, Statistika obrazovanja, 2020.

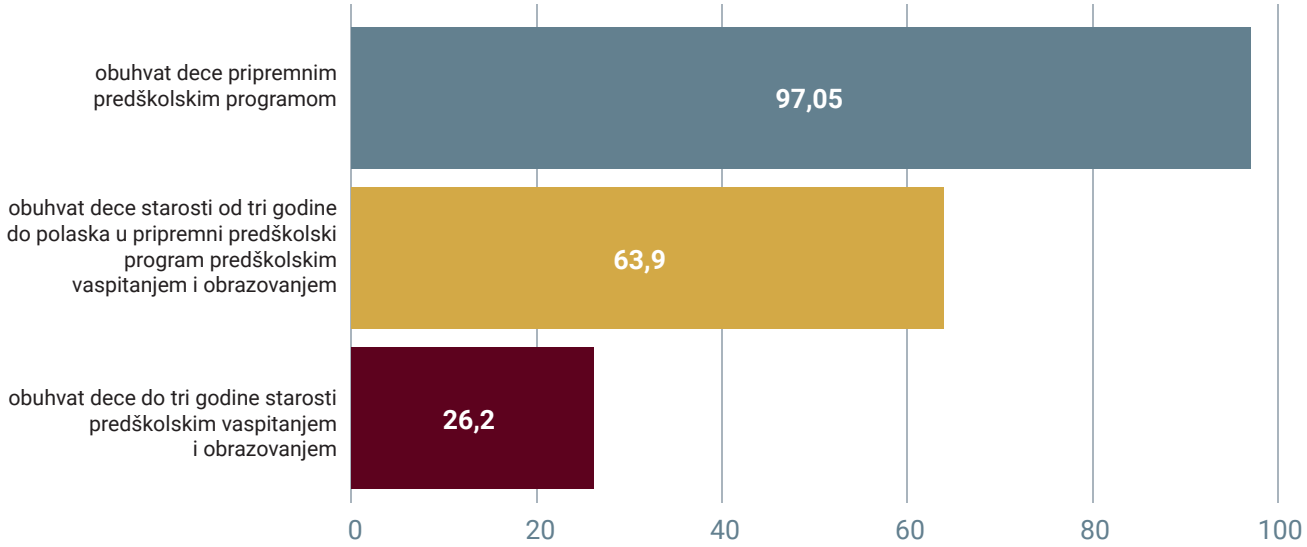

Kako bi se procenili rashodi i sve dodatne posledice uvođenja usluga u zajednici koje bi zamenile deo neplaćenih poslova staranja, trebalo bi razmotriti koje su potrebe za uvođenjem takve vrste usluga.[38]

Prema statistici RZS o obrazovanju, samo 26,2% dece uzrasta do tri godine je upisano u vrtiće, dok je 63,9% dece uzrasta od tri godine do polaska u pripremni predškolski program (PPP) obuhvaćeno predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem. S obzirom na to da je PPP obavezan, obuhvat te dece je 97,05%.

Podaci o institucionalnom kapacitetu predškolskih ustanova za 2018. godinu pokazuju da 47,9% dece uzrasta do šest godina pohađa predškolsko vaspitanje i obrazovanje (218.567 dece). Od tog broja, 12.296 dece je upisano preko kapaciteta, a 6.740 dece se prijavilo za upis, ali nije upisano zbog nedostatka kapaciteta. Ali šta je sa decom čiji se roditelji nisu prijavili za upis u vrtić

38 U osnovi ovog ogleda bilo je uverenje da žene i muškarci mogu biti oslobođeni dela neplaćenih poslova staranja ako bi im bile dostupne usluge u zajednici.

Grafikon 14. Kapacitet predškolskih ustanova

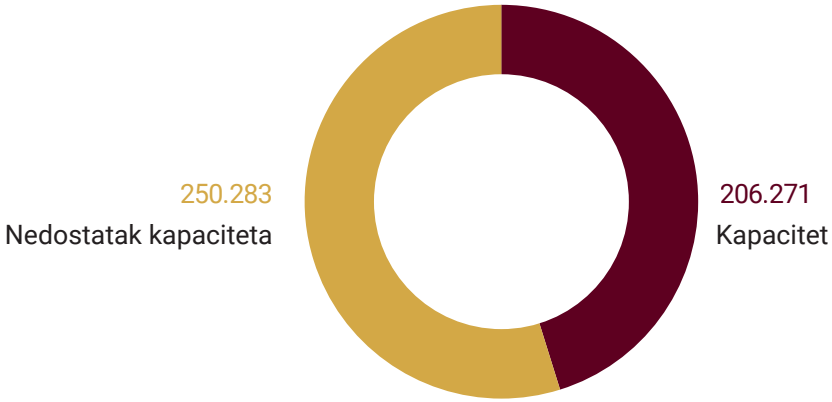

Izvor: RZS, DevInfo Profil Republike Srbije, Statistika obrazovanja, 2020.

znajući da neće ispuniti kriterijume (npr. oba roditelja zaposlena)? Ako uporedimo brojeve dece uzrasta do šest godina i postojeće kapacitete u predškolskim ustanovama, dolazimo do mnogo većeg nedostatka kapaciteta.

Usluge socijalne zaštite i njihovo postojanje predstavljaju drugu grupu usluga koje bi mogle da oslobode žene dela neplaćenih poslova staranja (npr. pomoć u kući za decu i odrasla i starija lica). Budući da su te usluge u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava, njihova dostupnost u JLS značajno varira. Prema Mapiranju usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji,[39] u 2015. godini usluge socijalne zaštite pružane su u 133 od ukupno 145 JLS. Broj različitih usluga socijalne zaštite varirao je od nepostojanja usluga do 16 različitih vrsta usluga. Najzastupljenije usluge su bile pomoć u kući za starija lica (u 122 JLS) i dnevni boravak za decu/mlade sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (u 68 JLS).

Pošto ne postoji procena nezadovoljenih potreba za uslugama socijalne zaštite (kao što su pomoć u kući za decu i pomoć u kući za odrasla i starija lica), u ovoj simulaciji javnih politika korišćeno je nekoliko scenarija smanjivanja vremena na neplaćenim poslovima, kao što su staranje o sopstvenoj deci i drugim odraslim osobama, kao i kuvanje i priprema obroka, jer te aktivnosti možda mogu biti zamenjene uslugom pomoći u kući. Kako bi se izračunala monetarna vrednost potreba za uslugama u zajednici, korišćeni su prosečni jedinični troškovi po satu njihovog pružanja.[40]

39 Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Beograd, 2016.

40 Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava je, između ostalih korisnih informacija, iznelo ove jedinične troškove.

S obzirom na to da i kada bi predškolske ustanove imale dovoljne kapacitete, ne bi svaki roditelj upisao svoje dete i ne bi svaki neplaćeni posao u domaćinstvu mogao niti bi trebalo da bude zamenjen uslugama u zajednici, u ovom ogledu ispitivanja javnih politika razmatrano je šta bi se desilo ako se potrebe zadovolje na različitim nivoima (nizak, umeren i visok);

1. Sa niskim nivoom zadovoljenih potreba. U ovom scenariju korišćena je opcija minimalnog povećanja kapaciteta vrtića (taman da se obuhvate deca koja su upisana preko kapaciteta i koja su se prijavila, ali nisu upisana usled nedostatka kapaciteta – 19.036 dece) i smanjenja vremena utrošenog na neplaćene poslove staranja za 10% (kao rezultat dostupnosti usluga u zajednici).
2. Sa razumnim nivoom zadovoljenih potreba. U ovom scenariju korišćena je opcija umerenog povećanja kapaciteta vrtića za 15% i smanjenja vremena utrošenog na neplaćene poslove staranja za 30% (kao rezultat dostupnosti usluga u zajednici).
3. Sa visokim nivoom zadovoljenih potreba. U ovom scenariju korišćena je opcija povećanja kapaciteta vrtića za 50% i smanjenja vremena utrošenog na neplaćene poslove staranja za 50% (kao rezultat dostupnosti usluga u zajednici).

Tabela 7. Scenariji ogleda ispitivanja javnih politika i njihovi rezultati

Izvor: Proračuni izrađeni za ovu analizu

41 U ogledu ispitivanja javnih politika korišćeno je samo vreme za staranje o drugim odraslim osobama u domaćinstvu i vreme za kuvanje i pripremu obroka, jer te aktivnosti mogu biti zamenjene uslugama u zajednici. U proračun je uzeto prosečno dnevno vreme za žene i muškarce.

42 Troškovi u scenariju javne politike sastoje se od rasta javnih rashoda za predškolsko vaspitanje i obrazovanje i javnih rashoda za usluge u zajednici.

43 Korist u scenariju javne politike sastoji se od rasta javnih prihoda (porezi od zaposlenja i porez na dodatu vrednost) i smanjenja javnih rashoda za usluge socijalne zaštite.

	Trenutna situacija	Malo povećanje zadovoljenih potreba	Umereno povećanje zadovoljenih potreba	Znatno povećanje zadovoljenih potreba
Obuhvat dece starosti do šest godina predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem	47,9%	52,0%	55,1%	71,9%
Vreme provedeno u neplaćenim aktivnostima staranja/ dnevno[41]	2č 01m	1č 49m	1č 25m	1č 11m
žene	1č 44m	1č 34m	1č 13m	0č 52m
muškarci	0č 17m	0č 15m	0č 12m	0č 19m
Troškovi (u milionima evra)[42]	**184,3**	**77,6**	**212,5**	**400,2**
Troškovi obuhvata dece starosti do šest godina predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem	184,3	200,2	211,9	276,4
Rast troškova obuhvata dece starosti do šest godina predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem	0,0	15,9	27,6	92,1
Troškovi usluga u zajednici koje su zamenile neplaćene poslove staranja	0,0	61,6	184,9	308,1
žene	0,0	51,4	159,2	267,1
muškarci	0,0	10,2	25,6	41,0
Korist (u milionima evra)[43]	**0**	**145,6**	**398,3**	**612,4**
Stopa aktivnosti	67,8	69,73	72,98	75,74
žene	60,6	63,2	67,5	70,8
muškarci	75,1	76,2	78,5	80,7
Stopa zaposlenosti	58,8	60,4	63,2	65,6
žene	52,0	54,3	57,9	60,7
muškarci	65,6	66,6	68,5	70,5
Javni prihodi				
Porezi od zaposlenja	482,6	495,84	518,90	538,44
Porez na dodatu vrednost	4.284,3	4.402,26	4.606,99	4.780,47
Rast javnih prihoda (u milionima evra)	0	131,29	359,09	552,11
Porezi od zaposlenja	0	13,29	36,35	55,89
Porez na dodatu vrednost – iz potrošnje	0	118,00	322,74	496,22
Javni rashodi za socijalnu zaštitu	284,1	269,8	244,9	223,8
Smanjenje javnih rashoda za socijalnu zaštitu	0	-14,3	-39,2	-60,3

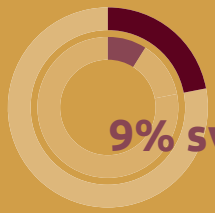

21,5% u Srbiji

9% svetski prosek

Ukupna **godišnja vrednost neplaćenog rada** u okviru domaćinstva iznosi 9,2 mlrd. EUR, odnosno 21,5% BDP-a Republike Srbije, što je lošiji pokazatelj stanja u ovoj oblasti u Srbiji u odnosu na svetski prosek koji iznosi 9%.

Rezultati sprovedenog ogleda ispitivanja javnih politika pokazuju da, ako bismo želeli da imamo malo povećanje zadovoljenih potreba za uslugama u zajednici i staranja o deci, to bi Republiku Srbiju koštalo dodatnih 77,6 miliona evra. To znači rast javnih rashoda za predškolsko vaspitanje i obrazovanje[44] od 15,9 miliona evra i rast javnih rashoda za usluge u zajednici od 61,6 miliona evra.[45] Iznos troškova za usluge u zajednici koje bi zamenile neplaćeni rad žena procenjen je na 51,4 miliona evra.

Očekivana korist od sva tri scenarija bio bi neizbežni rast stopa aktivnosti i kod žena i kod muškaraca, pošto bi imali više slobodnog vremena za plaćene aktivnosti. Razlika u dobijenom slobodnom vremenu vodi ka većem rastu stopa aktivnosti i zaposlenosti kod žena u odnosu na muškarce.

Osim toga, pod uslovom da privreda počiva na čvrstim osnovama i može podneti stvaranje dodatnih radnih mesta, efekti zapošljavanja iz ulaganja u usluge u zajednici bili bi trostruki:

- direktno otvaranje novih radnih mesta u sektoru staranja o deci i staranja o odraslima i starijim osobama,
- indirektno otvaranje novih radnih mesta u delatnostima koje snabdevaju sektore staranja,
- indirektno otvaranje novih radnih mesta podstaknuto povećanom tražnjom za proizvodima široke potrošnje, usled povećanja mase zarada zahvaljujući povećanom zapošljavanju u sektoru staranja o deci i staranja o odraslima i starijim osobama.

Ulaganje u društvenu, a ne u fizičku infrastrukturu ima veću verovatnoću da smanji rodni jaz u zaposlenosti podizanjem stopa zaposlenosti kod žena u većoj meri nego kod muškaraca. To je tako zbog postojane rodne segregacije između ta dva sektora, jer se očekuje da se više žena nego muškaraca zaposli u uslugama staranja.[46]

Rast zaposlenja bi doveo do rasta javnih prihoda od poreza od zaposlenja (13,29 miliona evra), kao i javnih prihoda od poreza na dodatu vrednost (118 miliona evra). To bi dovelo do ukupnog povećanja javnih prihoda u iznosu od 131,29 miliona evra.

Sa druge strane, imajući u vidu podatke o siromaštvu, koji pokazuju da su višečlana domaćinstva i porodice sa decom najugroženiji kada je reč o siromaštvu[47], verovatno je da će se jedan deo njih pomeriti sa praga siromaštva uz finansijsku injekciju zarade iz zaposlenja u kućni budžet. To bi značilo da država može da smanji svoj budžet za socijalnu pomoć ili ga preusmeri na razvoj usluga u zajednici.

Prema podacima, stopa rizika od siromaštva u Republici Srbiji u 2018. godini iznosila je 24,3%, što znači da je 1,7 miliona stanovnika u riziku od siromaštva, jer imaju mesečne prihode manje 16.665 dinara.[48] U 2018. godini Republika Srbija je izdvajala 2,8% svojih javnih rashoda za socijalnu zaštitu (284,1 milion evra). Ako uzmemo u obzir procenjeni rast zaposlenosti i rast prihoda (kao rezultat novih zaposlenih), za ovaj nizak nivo zadovoljenih potreba možemo proceniti da će stopa siromaštva biti smanjena na 23,07% i da

44 Prema Unicefovoj publikaciji Ulaganje u obrazovanje u ranom detinjstvu u Srbiji, javni rashodi za predškolsko vaspitanje i obrazovanje iznosili su 0,43% BDP-a u 2012. godini. To je korišćeno kao polazna tačka za procenu troškova predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

45 Javni rashodi za usluge u zajednici izračunati su na osnovu smanjenja utrošenog vremena na neplaćene poslove staranja u domaćinstvu, koji su sada zamenjeni uslugama u zajednici, i prosečne jedinične cene po satu za pružanje odgovarajuće usluge.

46 Discussion Paper: Investing in free universal childcare in South Africa, Turkey and Uruguay [Diskusija: Ulaganje u univerzalno staranje o deci u Južnoj Africi, Turskoj i Urugvaju], UN Women, 2019

47 Odeljak o statistici na veb-stranici Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/socijalno-ukljucivanje-u-rs/statistika-siromastva/ko-su-siromasni-u-srbiji/

48 Ibid

će javni rashodi za socijalnu zaštitu biti smanjeni za 14,3 miliona evra.

Ukupan dobitak od niskog nivoa proširenja usluga u zajednici je procenjen na 145,6 miliona evra. Ako to uporedimo sa procenjenim troškovima ove mere javne politike (77,6 miliona evra), možemo zaključiti da bi ta mera imala višestruke koristi i za državu i za pojedince.

Drugi scenario razumnog proširenja usluga u zajednici, realistični scenario, takođe je doveo do povećanja troškova i skromnog rasta stopa aktivnosti i zaposlenosti.[49] U ovom slučaju troškovi podizanja kapaciteta vrtića iznose 27,6 miliona evra, a troškovi uvođenja novih usluga u zajednici koje će preuzeti neke od neplaćenih aktivnosti iznose 184,9 miliona evra. Ukupni troškovi uvođenja ovog scenarija bili bi 215,5 miliona evra.

Sa druge strane, to bi dovelo do rasta javnih prihoda od poreza od zaposlenja od 36,35 miliona evra i poreza na dodatu vrednost od 322,74 miliona evra. Ukupan rast javnih prihoda u ovom slučaju bi iznosio 359,1 milion evra.

Usled rasta zaposlenosti stopa siromaštva bi bila smanjena na 20,95%, a javni rashodi za socijalnu zaštitu mogli bi biti smanjeni za 39,2 miliona evra.

Ukupan dobitak od drugog scenarija iznosio bi 398,3 miliona evra, što je znatno više od troškova njegovog uvođenja (215,5 miliona evra).

Treći scenario velikog proširenja usluga u zajednici i povećanja kapaciteta predškolskih ustanova takođe je doveo do povećanja troškova za 400,2 miliona evra (92,1 milion za predškolsko vaspitanje i obrazovanje i 308,1 milion za usluge u zajednici) i, sa druge strane, do povećanja javnih prihoda za 552,1 milion evra[50] i smanjenja javnih rashoda za 60,3 miliona evra.[51] To nas dovodi do zaključka da bi i ovaj scenario bio višestruko koristan i za državu i za pojedince.

Svi troškovi i korist izračunati su samo za prvu godinu uvođenja javne politike. Imajući u vidu efekat multiplikacije i to da bi svaka promena u potražnji (kao posledica rasta zapošljavanja i prihoda) dovela do višestrukih porasta u proizvodnji i, samim tim, rasta BDP-a, možemo očekivati da ovi pozitivni efekti budu veći u narednim godinama nakon prve godine.

Struktura poreskog sistema u zemlji i uslovi na tržištu rada igraju važnu ulogu u utvrđivanju neophodnog neto ulaganja za izradu kvalitetnih usluga dostupnih svima onima kojima su potrebne. Nalazi ove studije služe kao ilustracija efekata do kojih bi moglo doći usled promene javnih politika. Ali koji god fiskalni efekti i efekti na zapošljavanje da se utvrde, ti ishodi ne bi trebalo da budu jedini pokazatelji izvodljivosti ili privlačnosti javne politike o uslugama staranja u zajednici.

> Pružanje brige ljudima kojima je ona potrebna – a time i pružanje šansi deci i odraslima da ostvare svoj pun potencijal u životu – trebalo bi da ostane glavni cilj i zaslužuje odgovarajuće finansiranje na održivoj osnovi. Korist od takvog ulaganja daleko prevazilazi ekonomsku korist.[52]

49 Stope aktivnosti i zaposlenosti bi pratile isti obrazac kao u prethodnom scenariju, ali sa umerenim stopama rasta.

50 Povećanje javnih prihoda od poreza od zaposlenja iznosi 55,89 miliona evra, a povećanje javnih prihoda od poreza na dodatu vrednost iznosi 496,22 miliona evra.

51 Kao i u prethodnim scenarijima, smanjenje javnih rashoda za socijalnu zaštitu nastupa usled smanjenja stope siromaštva na 19,15%.

52 Discussion Paper: Investing in free universal childcare in South Africa, Turkey and Uruguay [Diskusija: Ulaganje u univerzalno staranje o deci u Južnoj Africi, Turskoj i Urugvaju], UN Women, 2019

Zaključak i preporuke

Iako neki pokazatelji rodne ravnopravnosti, poput rasprostranjenosti sakaćenja ženskih genitalija i ranih brakova, ukazuju na nešto povoljniji položaj žena, ostali indikatori upućuju na i dalje visoku rodnu neravnopravnost. Osim toga, nedovoljan napredak u strukturalnim pitanjima koja su u osnovi rodne nejednakosti, kao što su pravna diskriminacija, nejednake društvene norme i stavovi, odlučivanje o rodnim i reproduktivnim pitanjima i nizak nivo političkog učešća, podrivaju mogućnosti za ostvarivanje COR 5.

Prema nedavnim podacima iz 90 zemalja, žene provode u proseku skoro tri puta više vremena dnevno od muškaraca u neplaćenim poslovima staranja i poslovima u domaćinstvu, čime se ograničava njihovo vreme za plaćeni rad, obrazovanje i slobodno vreme i dodatno se pogoršava njihov rodno zasnovani nepovoljni socioekonomski položaj.[53]

U Republici Srbiji, podaci iz publikacije Korišćenje vremena pokazuju da, bez obzira na to da li su zaposlene ili ne, žene obavljaju najveći deo poslova u domaćinstvu. Žene u proseku provode oko četiri i po sata dnevno (4 č 36 m) u neplaćenim poslovima, dok muškarci provode malo više od dva sata (2 č 5 m). To znači da žene provode dvostruko više vremena u neplaćenom radu u domaćinstvu u odnosu na muškarce. Najveći teret neplaćenog rada u domaćinstvu snose žene u ruralnim područjima, koje provode 21% svog vremena u ovim aktivnostima. To nas dovodi do zaključka da se, iako se rodna ravnopravnost postiže malim koracima u urbanim sredinama, ruralna područja zanemaruju.

Prema našoj proceni, neplaćeni poslovi staranja bi iznosili 21,5% BDP-a Srbije ako bi se monetarna vrednost dodelila satima za njihovo obavljanje. To ukupno predstavlja 9,2 milijarde evra. Vrednost neplaćenih poslova staranja koje obavljaju žene predstavlja 14,9% BDP-a Srbije, odnosno 6,369 milijardi evra, dok doprinos muškaraca iznosi 6,6% BDP-a Srbije, odnosno 2,83 milijardi evra.

Bez obzira na monetizovanu vrednost ove vrste poslova, od ključnog je značaja razumeti da su neplaćeni poslovi staranja suštinski za jednu privedu. Oni obezbeđuju takozvanu društvenu reprodukciju[54] – reprodukciju tela i uma.[55]

53 United Nations Economic and Social Council, Special edition: progress towards the Sustainable Development Goals [Ekonomski i socijalni savet Ujedinjenih nacija, Specijalno izdanje: Napredak ka Ciljevima održivog razvoja], 2019, https://undocs.org/E/2019/68

54 Proces društvene reprodukcije kao takav obuhvata pružanje materijalnih resursa (hrana, odeća, smeštaj, prevoz) i podučavanje individualnih sposobnosti neophodnih za interakciju u društvenom kontekstu određenog vremena i mesta.

55 Antonella Picchio (ed.), Unpaid Work and the Economy: A Gender Analysis of the Standards of Living [(ur.), Neplaćeni rad i ekonomija: Rodna analiza standarda života], Routledge, New York, 2017

Drugim rečima, neplaćeni reproduktivni poslovi igraju suštinsku ulogu u formiranju sposobnosti i održavanju delotvornog funkcionisanja pojedinaca.

Simulacije javnih politika su nam pokazale različite pozitivne efekte do kojih bi došlo uspostavljanjem usluga staranja u zajednici. Struktura poreskog sistema u zemlji i uslovi na tržištu rada igraju važnu ulogu u utvrđivanju neto efekata uvođenja takvih usluga koje bi potencijalno mogle da zamene neplaćene aktivnosti staranja. Ali koji god fiskalni efekti i efekti na zapošljavanje da se utvrde, ti ishodi ne bi trebalo da budu jedini pokazatelji izvodljivosti ili privlačnosti javne politike o uslugama staranja u zajednici. Pružanje brige ljudima kojima je ona potrebna – a time i pružanje šanse deci i odraslima da ostvare svoj pun potencijal u životu – trebalo bi da ostane glavni cilj i zaslužuje odgovarajuće finansiranje na održivoj osnovi. Korist od takvog ulaganja daleko prevazilazi ekonomsku korist.[56]

Preporuke

Nastaviti i pojačati mere predviđene u Strategiji za rodnu ravnopravnost (2016–2020) kako bi se između žena i muškaraca uspostavila pravičnija podela odgovornosti za neplaćeni rad i staranje o članovima porodice. Te mere obuhvataju:

- unapređenje pravnog okvira i usklađivanje radnog zakonodavstva sa direktivama EU u vezi sa pravom na roditeljsko odsustvo
- veće korišćenje roditeljskog odsustva kod očeva
- organizovanje kampanja za promovisanje očinstva i uloge muškaraca u roditeljstvu, kao i organizovanje škola roditeljstva u koje su uključeni i očevi
- izradu alternativnih usluga za staranje o deci i starijim osobama
- povećanje dostupnosti usluga i obuhvata korisnika uslugama staranja za odraslo i zavisno stanovništvo
- povećanje subvencija za privatne vrtiće i ustanove koje pružaju staranje posle škole za decu školskog uzrasta, promenu kriterijuma za upis dece nezaposlenih majki ili roditelja u vrtiće, kao i uspostavljanje ili proširivanje kapaciteta centara za dnevni boravak dece nezaposlenih majki i dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom na lokalnom nivou
- Objaviti sve dostupne podatke iz istraživanja Korišćenje vremena za ruralna područja. Iako istraživanje Korišćenje vremena ima potencijala za dubinsku analizu raspodele vremena, RZS objavljuje samo strukturu vremena korišćenog za različite vrste aktivnosti. Bilo bi korisno imati detaljne podatke o raspodeli vremena u ruralnim područjima prema polu u cilju zagovaranja unapređenja položaja žena u ruralnim područjima.
- Uvesti satelitske račune za sektor domaćinstva (HSA) kako bi se merila i kvantifikovala vrednost rezultata neplaćenog rada i rada u domaćinstvu (ili proizvodnje u domaćinstvu) van BDP-a. Ovi satelitski računi bi trebalo da predstavljaju dopunu SNR.[57] Glavni korak je već preduzet uvođenjem istraživanja Korišćenje vremena u kalendar zvanične statistike.

56 Discussion Paper: Investing in free universal childcare in South Africa, Turkey and Uruguay [Diskusija: Ulaganje u univerzalno staranje o deci u Južnoj Africi, Turskoj i Urugvaju], UN Women, 2019

57 SNR (sistem nacionalnih računa) statistički je sistem napravljen za merenje nacionalnog BDP-a – meri ekonomske proizvode u privredi. Uz HSA kao dopunski sistem, mogle bi se meriti izlazne vrednosti iz neplaćene proizvodnje u domaćinstvu i tako sagledati celokupna vrednost stvorena u privredi.

Neplaćeni rad u oblasti staranja ima ključnu ulogu u formiranju i ostvarivanju najboljih potencijala pojedinaca/pojedinki kao i u održavanju efikasnog funkcionisanja društva.

Zato je neophodno da društvo omogući preraspodelu tereta neplaćenog rada i njegovo održivo finansiranje.

Dodatak

Tabela 8. Podržani projekti, organizacije civilnog društva (OCD) koje ih sprovode i njihova geografska pokrivenost

Naziv projekta	OCD	JLS
Srećna žena – srećna porodica! Hitna služba za rodnu ravnopravnost	Društvo za razvoj kreativnosti, Aleksinac	Aleksinac
Da podelimo brigu	SeConS, Beograd	Beograd Novi Sad
Razvoj usluge Savetovališta za neformalne negovatelje zavisnih lica i promovisanje preraspodele neplaćenih poslova staranja	Amity, Beograd	Čačak Kragujevac
Nevidljivi rad žena na selu	Žensko udruženje Kolubarskog okruga	Lajkovac Ljig Mionica Osečina Ub Valjevo

Rodna analiza ekonomske vrednosti neplaćenih poslova staranja sprovedena je u okviru projekta „Rodno odgovorno upravljanje“, koji sprovodi programska kancelarija UN Women u Srbiji i koji se finansira iz Fonda za dobru upravu Ujedinjenog Kraljevstva. Cilj projekta je jačanje institucionalnih i tehničkih kapaciteta Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost Vlade Republike Srbije i Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja za izradu politika i mera koje bi trebalo da dovedu do promene obrazaca roditeljskih obaveza i neplaćenih poslova staranja u Republici Srbiji, kroz kombinaciju ekonomskih, socijalnih i politika zapošljavanja. Kako bi ostvario svoje glavne ciljeve, projekat se sprovodi u nekoliko lokalnih samouprava kroz pilotiranje inovativnih modela i usluga. Pilot-inicijative sprovode lokalne organizacije civilnog društva kao partneri u sledećim JLS: Aleksinac, Beograd, Novi Sad, Čačak, Kragujevac, Lajkovac, Ljig, Mionica, Osečina, Ub i Valjevo.

Aleksinac

Opština Aleksinac je 2017. godine bila manje pogodna u pogledu kvaliteta života, što pokazuje činjenica da je bila svrstana među srednje razvijene opštine u nekoliko oblasti u okviru indeksa društvenog razvoja.[58] Aleksinac je 2017. godine imao 48.087 stanovnika, a prosečna starost je iznosila 44,63 godine. U periodu od 2011. do 2017. godine ukupni indeks zavisnosti stanovništva[59] porastao je sa 51,98% na 55,10%, a indeks zavisnosti starih[60] sa 30,6% na 34,73%.

Ekonomska aktivnost predstavlja važno sredstvo za postizanje višeg životnog standarda. U Aleksincu je 2017. godine prosečna neto zarada iznosila 40.477 dinara, što je bilo ispod proseka Republike Srbije od 47.893 dinara. U pogledu zaposlenosti, 24% ljudi starosti od 15 do 64 godine u Aleksincu je imalo formalno zaposlenje, što je bilo ispod proseka zaposlenosti od 44,51% na nivou Republike Srbije. U periodu 2011–2017. godine stopa nezaposlenosti u Aleksincu se smanjila sa 55,81% na 42,72%.

Što se tiče staranja o deci, u Aleksincu je 2017. godine 10,34% dece uzrasta do tri godine i 36,56% dece uzrasta od tri godine do polaska u pripremni predškolski program (PPP) bilo upisano u vrtiće.

Briga o socijalno ugroženima i starima jedan je od važnih aspekata društvenog razvoja. Udeo korisnika novčane socijalne pomoći u ukupnom broju stanovnika je 2017. godine bio 7,7%, što je bilo više od 3,5%, koliko je iznosio udeo korisnika novčane socijalne pomoći na nivou Republike Srbije. Prosečna penzija u Aleksincu je iznosila 19.446 dinara. Rashodi za socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu po stanovniku povećali su se u periodu

58 Indeks društvenog razvoja je zbirni indeks koji omogućava poređenje postignutog nivoa društvenog razvoja među gradovima i opštinama u Republici Srbiji. Sastoji se od 30 pokazatelja, podeljenih u šest oblasti: demografija, ekonomska aktivnost, obrazovanje, socijalna zaštita, zdravstvena zaštita i ostali pokazatelji kvaliteta života i društvene participacije. Više o indeksu društvenog razvoja možete saznati na: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/indeks/

59 Odnos zavisnog stanovništva (do 14 i od 65 godina) i stanovništva radnog uzrasta (15–64 godine)

60 Odnos stanovništva starijeg od 65 godina u odnosu na stanovništvo radnog uzrasta (15–64 godine)

2011–2017. godine sa 297 na 571 dinar. Prema Mapiranju usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji u 2015. godini, Aleksinac je imao šest razvijenih i dostupnih usluga socijalne zaštite: pomoć u kući za odrasla i starija lica (61 korisnik usluge), pomoć u kući za decu (5 korisnika), dnevni boravak za odrasle osobe sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (16 korisnika), dnevni boravak za decu/mlade sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (31 korisnik usluge), dnevni boravak za starija lica (14 korisnika) i stanovanje uz podršku za osobe sa invaliditetom (10 korisnika).

Projekat „Rodno odgovorno upravljanje" je podržao Društvo za razvoj kreativnosti iz Aleksinca da pilotira dve inovativne usluge u lokalnoj zajednici: 1) usluga podrške porodici na selu i 2) tim za intervenciju i podršku ženama.

Usluga podrške porodici na selu biće uspostavljena u selu Tešica. Ova usluga će funkcionisati tri dana nedeljno po šest sati. Usluga će uključivati angažovanje gerontodomaćica, doktora i psihologa. Dve domaćice će biti žene iz sela. Planirano je da rade barem deo radnog vremena i da ukupno šest izabranih porodica dobije povremenu pomoć kod kuće. Gerontodomaćice će raditi jednom do tri puta nedeljno po 1–3 sata, u zavisnosti od identifikovanih potreba i kategorije. Doktor će pružati medicinsku pomoć jednom nedeljno u centru za usluge socijalne zaštite. Ta aktivnost će se sprovoditi i jednom ili dva puta nedeljno na terenu, posetama izabranim porodicama. Pored stručnih saveta, osnovnih pregleda, merenja krvnog pritiska i nivoa šećera u krvi, angažovani doktor će takođe pomoći u komunikaciji sa pružaocima zdravstvenih usluga i kolegama kad su u pitanju druge vrste medicinske pomoći koje su potrebne korisnicima. Psihološka podrška se pruža na nedeljnom nivou u vidu radionica za ženske korisnice kako bi se one osnažile, kako bi im se ojačalo samopouzdanje, vratilo poverenje u zajednicu itd. Radionice za podršku porodici i osnaživanje biće organizovane jednom mesečno u centru za usluge socijalne zaštite.

Tim za intervenciju i podršku ženama je još jedna usluga koja funkcioniše kao hitna služba ili vatrogasna brigada u hitnim slučajevima. Izabrane korisnice iz svih devet uključenih sela i gradskih mesnih zajednica, kategorisane u treću i četvrtu kategoriju, imaće pravo na usluge koje pruža ova jedinica za intervencije. To će najverovatnije biti usluge pomoći u kući. Ali mogu postojati i druge usluge: majstorske, staranje o deci ili pomoć u učenju, medicinska pomoć, savetovanje psihologa itd. Te žene će u hitnim slučajevima moći da pozovu tim za intervencije, koji će im pružiti željenu uslugu u najkraćem mogućem roku. Hitan slučaj može biti, na primer, visoka temperatura korisnice, zatim priprema porodične proslave, dečjeg rođendana ili hitan odlazak na sud, venčanje i sl.

Beograd

Grad Beograd je 2017. godine bio više pogodan u pogledu kvaliteta života, što pokazuje činjenica da je bio svrstan među razvijenije gradove i opštine u nekoliko oblasti u okviru indeksa društvenog razvoja. Beograd je 2017. godine imao 1.687.132 stanovnika, a prosečna starost je iznosila 42,3 godine. U periodu od 2014. do 2017. godine ukupni indeks zavisnosti stanovništva[61] porastao je sa 46,7% na 50,6%, a indeks zavisnosti starih[62] sa 25,5% na 28,2%.

Ekonomska aktivnost predstavlja važno sredstvo za postizanje višeg životnog standarda. U Beogradu je 2017. godine prosečna neto zarada iznosila 60.142 dinara, što je bilo iznad proseka Republike Srbije od 47.893 dinara. U pogledu zaposlenosti, 61,74% ljudi starosti od 15 do 64 godine u Beogradu je imalo formalno zaposlenje, što je bilo iznad proseka zaposlenosti od 44,51% na nivou Republike Srbije.

Što se tiče staranja o deci, u Beogradu je 2017. godine 35,97% dece uzrasta do tri godine i 74,82% dece uzrasta od tri godine do polaska u PPP bilo upisano u vrtiće. U poređenju sa drugim JLS, to je bio dobar obuhvat.

Briga o socijalno ugroženima i starima jedan je od važnih aspekata društvenog razvoja. Udeo korisnika novčane socijalne pomoći u ukupnom broju stanovnika je 2017. godine bio 1,3%, što je bilo niže od 3,5%, koliko je iznosio udeo korisnika novčane socijalne pomoći na nivou Republike Srbije. Prosečna penzija u Beogradu je iznosila 33.745 dinara. Rashodi za socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu po stanovniku smanjili su se u periodu 2011–2017. godine sa 2.807 na 2.769 dinara. Prema Mapiranju usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji u 2015. godini, Beograd je imao 15 razvijenih i dostupnih usluga socijalne zaštite: pomoć u kući za odrasla i starija lica (3.413 korisnika), pomoć u kući za decu (5 korisnika), dnevni boravak za odrasle osobe sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (17 korisnika), dnevni boravak za decu/mlade sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (580 korisnika), dnevni boravak za starija lica (30 korisnika), svratište (240 korisnika), porodični saradnik (395 korisnika), personalna asistencija (9 korisnika), lični pratilac (277 korisnika), predah smeštaj (31 korisnika), prihvatilište za odrasle/starije (423 korisnika), prihvatilište za decu (402 korisnika), prihvatilište za žrtve nasilja (128 korisnika), stanovanje uz podršku za osobe sa invaliditetom (22 korisnika) i stanovanje uz podršku za mlade (19 korisnika).

61 Odnos zavisnog stanovništva (do 14 i od 65 godina) i stanovništva radnog uzrasta (15–64 godine)

62 Odnos stanovništva starijeg od 65 godina u odnosu na stanovništvo radnog uzrasta (15–64 godine)

Novi Sad

Grad Novi Sad je 2017. godine bio više pogodan u pogledu kvaliteta života, što pokazuje činjenica da je bio svrstan među razvijenije gradove i opštine u nekoliko oblasti u okviru indeksa društvenog razvoja. Novi Sad je 2017. godine imao 356.126 stanovnika, a prosečna starost je iznosila 40,57 godina. U periodu od 2011. do 2017. godine ukupni indeks zavisnosti stanovništva[63] porastao je sa 42,25% na 47,39%, a indeks zavisnosti starih[64] sa 19,66% na 23,84%.

Ekonomska aktivnost predstavlja važno sredstvo za postizanje višeg životnog standarda. U Novom Sadu je 2017. godine prosečna neto zarada iznosila 54.357 dinara, što je bilo iznad proseka Republike Srbije od 47.893 dinara. U pogledu zaposlenosti, 58,94% ljudi starosti od 15 do 64 godine u Novom Sadu je imalo formalno zaposlenje, što je bilo iznad proseka zaposlenosti od 44,51% na nivou Republike Srbije. U periodu 2011–2017. godine stopa nezaposlenosti u Novom Sadu se smanjila sa 18,09% na 10,54%.

63 Odnos zavisnog stanovništva (do 14 i od 65 godina) i stanovništva radnog uzrasta (15–64 godine)

64 Odnos stanovništva starijeg od 65 godina u odnosu na stanovništvo radnog uzrasta (15–64 godine)

Što se tiče staranja o deci, u Novom Sadu je 2017. godine 42,99% dece uzrasta do tri godine i 84,92% dece uzrasta od tri godine do polaska u PPP bilo upisano u vrtiće. U poređenju sa drugim JLS, to je bio dobar obuhvat.

Briga o socijalno ugroženima i starima jedan je od važnih aspekata društvenog razvoja. Udeo korisnika novčane socijalne pomoći u ukupnom broju stanovnika je 2017. godine bio 1,8%, što je bilo niže od 3,5%, koliko je iznosio udeo korisnika novčane socijalne pomoći na nivou Republike Srbije. Prosečna penzija u Novom Sadu je iznosila 31.158 dinara. Rashodi za socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu po stanovniku povećali su se u periodu 2011–2017. godine sa 638 na 839 dinara. Prema Mapiranju usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji u 2015. godini, Novi Sad je imao 15 razvijenih i dostupnih usluga socijalne zaštite: pomoć u kući za odrasla i starija lica (471 korisnik), dnevni boravak za odrasle osobe sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (296 korisnika), dnevni boravak za decu/mlade sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (91 korisnik), dnevni boravak za decu u sukobu sa zakonom (59 korisnika), dnevni boravak za starija lica (68 korisnika), svratište (199 korisnika), porodični saradnik (395 korisnika), personalna asistencija (16 korisnika), lični pratilac (188 korisnika), predah smeštaj (72 korisnika), prihvatilište za odrasle/starije (146 korisnika), prihvatilište za decu (126 korisnika), prihvatilište za žrtve nasilja (105 korisnika), stanovanje uz podršku za osobe sa invaliditetom (36 korisnika) i stanovanje uz podršku za mlade (5 korisnika).

Projekat „Rodno odgovorno upravljanje" je podržao SeConS iz Beograda kako bi se podigla svest i kapaciteti kod poslodavaca i zaposlenih u privatnim kompanijama, podstaklo korišćenje roditeljskog odsustva kod očeva i istražili inovativni modeli fleksibilnih oblika zapošljavanja i prakse koje uzimaju u obzir potrebe roditelja i koje će unaprediti ravnotežu između poslovnog i privatnog života kod zaposlenih na rodno ravnopravan način. To se može dalje koristiti kao reper ili dobra praksa za podizanje svesti o širim ciljnim grupama i za stvaranje povoljnijeg okruženja za transformaciju rodnih uloga u aktivnostima staranja u porodici i privatnim odnosima. SeConS će sarađivati sa kompanijama iz Hrvatske[65] koje su uglavnom locirane u Beogradu i Novom Sadu.

Čačak

Grad Čačak je 2017. godine bio više pogodan u pogledu kvaliteta života, što pokazuje činjenica da je bio svrstan među razvijenije gradove i opštine u nekoliko oblasti u okviru indeksa društvenog razvoja. Čačak je 2017. godine imao 111.075 stanovnika, a prosečna starost je iznosila 43,87 godine. U periodu od 2011. do 2017. godine ukupni indeks zavisnosti stanovništva porastao je sa 46,86% na 53,09%, a indeks zavisnosti starih sa 25,78% na 31,37%.

Ekonomska aktivnost predstavlja važno sredstvo za postizanje višeg životnog standarda. U Čačku je 2017. godine prosečna neto zarada iznosila 40.537 dinara, što je bilo ispod proseka Republike Srbije od 47.893 dinara. U pogledu zaposlenosti, 46,66% ljudi starosti od 15 do 64 godine u Čačku je imalo formalno zaposlenje, što je bilo iznad proseka zaposlenosti od 44,51% na nivou Republike Srbije. U periodu 2011–2017. godine stopa nezaposlenosti u Čačku se smanjila sa 26,69% na 19,97%.

Što se tiče staranja o deci, u Čačku je 2017. godine 41,12% dece uzrasta do tri godine i 75,12% dece uzrasta od tri godine do polaska u PPP bilo upisano u

65 Hrvatske kompanije okupljene oko HPK – Hrvatskog poslovnog kluba

vrtiće. U poređenju sa drugim JLS, to je bio dobar obuhvat.

Briga o socijalno ugroženima i starima jedan je od važnih aspekata društvenog razvoja. Udeo korisnika novčane socijalne pomoći u ukupnom broju stanovnika je 2017. godine bio 1,1%, što je bilo niže od 3,5%, koliko je iznosio udeo korisnika novčane socijalne pomoći na nivou Republike Srbije. Prosečna penzija u Čačku je iznosila 23.749 dinara. Rashodi za socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu po stanovniku povećali su se u periodu 2011–2017. godine sa 351 na 1.138 dinara. Prema Mapiranju usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji u 2015. godini, Čačak je imao šest razvijenih i dostupnih usluga socijalne zaštite: pomoć u kući za odrasla i starija lica (110 korisnika), dnevni boravak za decu/mlade sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (62 korisnika), personalna asistencija (18 korisnika), lični pratilac (22 korisnika), prihvatilište za odrasle/starije (20 korisnika) i stanovanje uz podršku za mlade (2 korisnika).

Kragujevac

Grad Kragujevac je 2017. godine bio više pogodan u pogledu kvaliteta života, što pokazuje činjenica da je bio svrstan među razvijenije gradove i opštine u nekoliko oblasti u okviru indeksa društvenog razvoja. Kragujevac je 2017. godine imao 177.977 stanovnika, a prosečna starost je iznosila 42,72 godine. U periodu od 2011. do 2017. godine ukupni indeks zavisnosti stanovništva porastao je sa 41,95% na 50,02%, a indeks zavisnosti starih sa 21,28% na 28,14%.

Ekonomska aktivnost predstavlja važno sredstvo za postizanje višeg životnog standarda. U Kragujevcu je 2017. godine prosečna neto zarada iznosila 44.176 dinara, što je bilo ispod proseka Republike Srbije od 47.893 dinara. U pogledu zaposlenosti, 42,6% ljudi starosti od 15 do 64 godine u Kragujevcu je imalo formalno zaposlenje, što je bilo ispod proseka zaposlenosti od 44,51% na nivou Republike Srbije. U periodu 2011–2017. godine stopa nezaposlenosti u Kragujevcu se smanjila sa 34,81% na 28,25%.

Što se tiče staranja o deci, u Kragujevcu je 2017. godine 26,95% dece uzrasta do tri godine i 57,52% dece uzrasta od tri godine do polaska u PPP bilo upisano u vrtiće.

Briga o socijalno ugroženima i starima jedan je od važnih aspekata društvenog razvoja. Udeo korisnika novčane socijalne pomoći u ukupnom broju stanovnika 2017. godine je bio 3,4%, što je bilo niže od 3,5%, koliko je iznosio udeo korisnika novčane socijalne pomoći na nivou Republike Srbije. Prosečna penzija u Kragujevcu je iznosila 24.447 dinara. Rashodi za socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu po stanovniku smanjili su se u periodu 2011–2017. godine sa 404 na 318 dinara. Prema Mapiranju usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji u 2015. godini, Kragujevac je imao 12 razvijenih i dostupnih usluga socijalne zaštite: pomoć u kući za odrasla i starija lica (294 korisnika), dnevni boravak za odrasle osobe sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (18 korisnika), dnevni boravak za decu/mlade sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (73 korisnika), dnevni boravak za decu u sukobu sa zakonom (69 korisnika), dnevni boravak za starija lica (14 korisnika), porodični saradnik (322 korisnika), personalna asistencija (8 korisnika), lični pratilac (8 korisnika), predah smeštaj (6 korisnika), prihvatilište za decu (39 korisnika), prihvatilište za žrtve nasilja (65

korisnika) i stanovanje uz podršku za mlade (7 korisnika).

Projekat „Rodno odgovorno upravljanje" je podržao Amity iz Beograda da pilotira inovativnu uslugu savetovališta za neformalne negovatelje u Čačku i Kragujevcu. Uvođenje ove usluge ima za cilj da unapredi kvalitet života neformalnih negovatelja starijih i zavisnih osoba i da osigura ravnopravnije učešće muškaraca i žena u ekonomiji staranja. Dodatna podrška će biti pružena negovateljima (naročito muškarcima koji će biti uključeni u proces staranja) kako bi se unapredio njihov položaj, kako bi oni ostali aktivni u profesionalnom i društvenom životu i kako bi se prepoznali doprinosi i žena i muškaraca porodici i zajednici.

Lajkovac

Opština Lajkovac je 2017. godine bila više pogodna u pogledu kvaliteta života, što pokazuje činjenica da je bila svrstana među razvijenije opštine u nekoliko oblasti u okviru indeksa društvenog razvoja. Lajkovac je 2017. godine imao 14.851 stanovnika, a prosečna starost je iznosila 43,42 godine. U periodu od 2011. do 2017. godine ukupni indeks zavisnosti stanovništva porastao je sa 49,3% na 50,15%, a indeks zavisnosti starih sa 27,48% na 28,84%.

Ekonomska aktivnost predstavlja važno sredstvo za postizanje višeg životnog standarda. U Lajkovcu je 2017. godine prosečna neto zarada iznosila 64.606 dinara, što je bilo iznad proseka Republike Srbije od 47.893 dinara. U pogledu zaposlenosti, 35,42% ljudi starosti od 15 do 64 godine u Lajkovcu je imalo formalno zaposlenje, što je bilo ispod proseka zaposlenosti od 44,51% na nivou Republike Srbije. U periodu 2011–2017. godine stopa nezaposlenosti u Lajkovcu povećala se sa 20,36% na 22,12%.

Što se tiče staranja o deci, u Lajkovcu je 2017. godine 26,06% dece uzrasta do tri godine i 65,66% dece uzrasta od tri godine do polaska u PPP bilo upisano u vrtiće.

Briga o socijalno ugroženima i starima jedan je od važnih aspekata društvenog razvoja. Udeo korisnika novčane socijalne pomoći u ukupnom broju stanovnika je 2017. godine bio 3,3%, što je bilo niže od 3,5%, koliko je iznosio udeo korisnika novčane socijalne pomoći na nivou Republike Srbije. Prosečna penzija u Lajkovcu je iznosila 25.212 dinara. Rashodi za socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu po stanovniku povećali su se u periodu 2011–2017. godine sa 773 na 2.974 dinara. Prema Mapiranju usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji, u Lajkovcu se u 2012. i 2015. godini nisu pružale usluge socijalne zaštite.

Ljig

Opština Ljig je 2017. godine bila manje pogodna u pogledu kvaliteta života, što pokazuje činjenica da je bila svrstana među srednje razvijene opštine u nekoliko oblasti u okviru indeksa društvenog razvoja. Ljig je 2017. godine imao 11.549 stanovnika, a prosečna starost je iznosila 46,17 godina. U periodu od 2011. do 2017. godine ukupni indeks zavisnosti stanovništva porastao je sa 57,1% na 58,77%, a indeks zavisnosti starih sa 35,64% na 38,84%.

Ekonomska aktivnost predstavlja važno sredstvo za postizanje višeg životnog standarda. U Ljigu je 2017. godine prosečna neto zarada iznosila 32.543 dinara, što je bilo ispod proseka Republike Srbije od 47.893 dinara. U pogledu zaposlenosti, 28,81% ljudi starosti od 15 do 64 godine u Ljigu je imalo formalno zaposlenje, što je bilo ispod proseka zaposlenosti od 44,51% na nivou Republike Srbije. U periodu 2011–2017. godine stopa nezaposlenosti u Ljigu se smanjila sa 20,43% na 18,76%.

Što se tiče staranja o deci, u Ljigu je 2017. godine 24,2% dece uzrasta do tri godine i 101,8%[66] dece uzrasta od tri godine do polaska u PPP bilo upisano u vrtiće.

Briga o socijalno ugroženima i starima jedan je od važnih aspekata društvenog razvoja. Udeo korisnika novčane socijalne pomoći u ukupnom broju stanovnika je 2017. godine bio 1,4%, što je bilo niže od 3,5%, koliko je iznosio udeo korisnika novčane socijalne pomoći na nivou Republike Srbije. Prosečna penzija u Ljigu je iznosila 17.742 dinara. Rashodi za socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu po stanovniku povećali su se u periodu 2011–2017. godine sa 263 na 2.867 dinara. Prema Mapiranju usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji, u Ljigu se u 2012. i 2015. godini nisu pružale usluge socijalne zaštite.

66 Stopa obuhvata viša od 100% verovatno ukazuje na to da su vrtići upisali decu iz susednih JLS.

Mionica

Opština Mionica je 2017. godine bila srednje pogodna u pogledu kvaliteta života, što pokazuje činjenica da je bila svrstana među srednje razvijene opštine u nekoliko oblasti u okviru indeksa društvenog razvoja. Mionica je 2017. godine imala 13.276 stanovnika, a prosečna starost je iznosila 45,6 godina. U periodu od 2011. do 2017. godine ukupni indeks zavisnosti stanovništva porastao je sa 57,25% na 59,28%, a indeks zavisnosti starih sa 34,16% na 37,85%.

Ekonomska aktivnost predstavlja važno sredstvo za postizanje višeg životnog standarda. U Mionici je 2017. godine prosečna neto zarada iznosila 35.540 dinara, što je bilo ispod proseka Republike Srbije od 47.893 dinara. U pogledu zaposlenosti, 34,9% ljudi starosti od 15 do 64 godine u Mionici je imalo formalno zaposlenje, što je bilo ispod proseka zaposlenosti od 44,51% na nivou Republike Srbije. U periodu 2011–2017. godine stopa nezaposlenosti u Mionici smanjila se sa 24,99% na 14,72%.

Što se tiče staranja o deci, u Mionici je 2017. godine 24,71% dece uzrasta do tri godine i 49,44% dece uzrasta od tri godine do polaska u PPP bilo upisano u vrtiće.

Briga o socijalno ugroženima i starima jedan je od važnih aspekata društvenog razvoja. Udeo korisnika

novčane socijalne pomoći u ukupnom broju stanovnika je 2017. godine bio 1,5%, što je bilo niže od 3,5%, koliko je iznosio udeo korisnika novčane socijalne pomoći na nivou Republike Srbije. Prosečna penzija u Mionici je iznosila 16.038 dinara. Rashodi za socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu po stanovniku povećali su se u periodu 2011–2017. godine sa 764 na 1.093 dinara. Prema Mapiranju usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji u 2015. godini, Mionica je imala samo jednu razvijenu i dostupnu uslugu socijalne zaštite: pomoć u kući za odrasla i starija lica (40 korisnika).

Osečina

Opština Osečina je 2017. godine bila manje pogodna u pogledu kvaliteta života, što pokazuje činjenica da je bila svrstana među srednje razvijene opštine u nekoliko oblasti u okviru indeksa društvenog razvoja. Osečina je 2017. godine imala 11.317 stanovnika, a prosečna starost je iznosila 46,86 godina. U periodu od 2011. do 2017. godine ukupni indeks zavisnosti stanovništva porastao je sa 55,07% na 55,39%, a indeks zavisnosti starih sa 35,76% na 37,55%.

Ekonomska aktivnost predstavlja važno sredstvo za postizanje višeg životnog standarda. U Osečini je 2017. godine prosečna neto zarada iznosila 36.482 dinara, što je bilo ispod proseka Republike Srbije od 47.893 dinara. U pogledu zaposlenosti, 35,56% ljudi starosti od 15 do 64 godine u Osečini je imalo formalno zaposlenje, što je bilo ispod proseka zaposlenosti od 44,51% na nivou Republike Srbije. U periodu 2011–2017. godine stopa nezaposlenosti u Osečini smanjila se sa 38,76% na 28,27%.

Što se tiče staranja o deci, u Osečini je 2017. godine 16,8% dece uzrasta do tri godine i 47,59% dece uzrasta od tri godine do polaska u PPP bilo upisano u vrtiće.

Briga o socijalno ugroženima i starima jedan je od važnih aspekata društvenog razvoja. Udeo korisnika novčane socijalne pomoći u ukupnom broju stanovnika je 2017. godine bio 2,8%, što je bilo niže od 3,5%, koliko je iznosio udeo korisnika novčane socijalne pomoći na nivou Republike Srbije. Prosečna penzija u Osečini je iznosila 14.660 dinara. Rashodi za socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu po stanovniku smanjili su se u periodu 2011–2017. godine sa 549 na 701 dinar. Prema Mapiranju usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji u 2015. godini, Osečina je imala samo jednu razvijenu i dostupnu uslugu socijalne zaštite: pomoć u kući za odrasla i starija lica (18 korisnika).

Ub

Opština Ub je 2017. godine bila manje pogodna u pogledu kvaliteta života, što pokazuje činjenica da je bila svrstana među srednje razvijene opštine u nekoliko oblasti u okviru indeksa društvenog razvoja. Ub je 2017. godine imao 27.603 stanovnika, a prosečna starost je iznosila 43,58 godine. U periodu od 2011. do 2017. godine ukupni indeks zavisnosti stanovništva porastao je sa 50,56% na 50,75%, a indeks zavisnosti starih sa 28,71% na 29,87%.

Ekonomska aktivnost predstavlja važno sredstvo za postizanje višeg životnog standarda. U Ubu je 2017. godine prosečna neto zarada iznosila 32.573 dinara, što je bilo ispod proseka Republike Srbije od 47.893 dinara. U pogledu zaposlenosti, 33,74% ljudi starosti od 15 do 64 godine u Ubu je imalo formalno zaposlenje, što je bilo ispod proseka zaposlenosti od 44,51% na nivou Republike Srbije. U periodu 2011–2017. godine stopa nezaposlenosti u Ubu smanjila se sa 37,49% na 21,94%.

Što se tiče staranja o deci, u Ubu je 2017. godine 12,59% dece uzrasta do tri godine i 43,1% dece uzrasta od tri godine do polaska u PPP bilo upisano u vrtiće.

Briga o socijalno ugroženima i starima jedan je od važnih aspekata društvenog razvoja. Udeo korisnika novčane socijalne pomoći u ukupnom broju stanovnika je 2017. godine bio 3,4%, što je bilo niže od 3,5%, koliko je iznosio udeo korisnika novčane socijalne pomoći na nivou Republike Srbije. Prosečna penzija u Ubu je iznosila 17.044 dinara. Rashodi za socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu po stanovniku povećali su se u periodu 2011–2017. godine sa 1.030 na 3.189 dinara. Prema Mapiranju usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji u 2015. godini, u Ubu nisu postojale i nisu se pružale usluge socijalne zaštite.

Valjevo

Opština Valjevo je 2017. godine bila više pogodna u pogledu kvaliteta života, što pokazuje činjenica da je bila svrstana među razvijenije opštine u nekoliko oblasti u okviru indeksa društvenog razvoja. Valjevo je 2017. godine imalo 86.677 stanovnika, a prosečna starost je iznosila 44,21 godinu. U periodu od 2011. do 2017. godine ukupni indeks zavisnosti stanovništva porastao je sa 45,16% na 49,65%, a indeks zavisnosti starih sa 25,73% na 29,89%.

Ekonomska aktivnost predstavlja važno sredstvo za postizanje višeg životnog standarda. U Valjevu je 2017. godine prosečna neto zarada iznosila 40.851 dinar, što je bilo ispod proseka Republike Srbije od 47.893 dinara. U pogledu zaposlenosti, 48,35% ljudi starosti od 15 do 64 godine u Valjevu je imalo formalno zaposlenje, što je bilo ispod proseka zaposlenosti od 44,51% na nivou Republike Srbije. U periodu 2011–2017. godine stopa nezaposlenosti u Valjevu smanjila se sa 23,30% na 17,7%.

Što se tiče staranja o deci, u Valjevu je 2017. godine 23,41% dece uzrasta do tri godine i 65,46% dece uzrasta od tri godine do polaska u PPP bilo upisano u vrtiće.

Briga o socijalno ugroženima i starima jedan je od važnih aspekata društvenog razvoja. Udeo korisnika novčane socijalne pomoći u ukupnom broju stanovnika je 2017. godine bio 1,5%, što je bilo niže od 3,5%, koliko je iznosio udeo korisnika novčane socijalne pomoći na nivou Republike Srbije. Prosečna penzija u Valjevu je iznosila 23.197 dinara. Rashodi za socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu po stanovniku povećali su se u periodu 2011–2017. godine sa 430 na 990 dinara. Prema Mapiranju usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji u 2015. godini, Valjevo je imalo četiri razvijene i dostupne usluge socijalne zaštite: pomoć u kući za odrasla i starija lica (56 korisnika), dnevni boravak za odrasle osobe sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (12 korisnika), dnevni boravak za decu/mlade sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (29 korisnika) i predah smeštaj (8 korisnika).

Projekat „Rodno odgovorno upravljanje“ je podržao Žensko udruženje Kolubarskog okruga iz Lazarevca da sprovede projekat „Nevidljivi rad žena na selu“ sa ciljem podizanja svesti o vidljivosti doprinosa neplaćenog rada žena na selu u Kolubarskom okrugu kroz multimedijalnu kampanju, kao i kroz pokretanje inicijative za usvajanje lokalnih akcionih planova u svih šest opština Kolubarskog okruga (Valjevo, Osečina, Ub, Lajkovac, Mionica i Ljig), koji će se posebno fokusirati na neplaćeni rad žena i promovisanje važnosti ravnopravne raspodele neplaćenog rada između muškaraca i žena.

Reference

Antonella Picchio (ed.), Unpaid Work and the Economy: A Gender Analysis of the Standards of Living [(ur.), Neplaćeni rad i ekonomija: Rodna analiza standarda života], Routledge, New York, 2017

Care Work and Care Jobs for the Future of Decent Work, ILO [Aktivnosti staranja i poslovi staranja za budućnost dostojnog rada, Međunarodna organizacija rada], Geneva, 2018

Discussion Paper: Investing in free universal childcare in South Africa, Turkey and Uruguay [Diskusija: Ulaganje u univerzalno staranje o deci u Južnoj Africi, Turskoj i Urugvaju], UN Women, 2019

Indeks društvenog razvoja, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/indeks/

Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji, Merenje rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji u 2016. godini, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, 2018.

Issue Paper: Investing in Early Childhood Education and Care in Kyrgyz Republic: An Assessment of Care Deficits, Costs and Impact on Employment, Gender Equality and Fiscal Returns [Tematski rad: Ulaganje u obrazovanje u ranom detinjstvu u Kirgijskoj Republici: Procena deficita, troškova i uticaja staranja na zapošljavanje, rodnu ravnopravnost i fiskalne prihode], UN Women, New York, 2019

Korišćenje vremena u Republici Srbiji, 2010. i 2015. godine, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2016.

Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, 2015.

Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine, Vlada Republike Srbije

Ulaganje u obrazovanje u ranom detinjstvu u Srbiji, UNICEF, Beograd, 2012.

United Nations Economic and Social Council, Special edition: progress towards the Sustainable Development Goals [Ekonomski i socijalni savet Ujedinjenih nacija, Specijalno izdanje: Napredak ka Ciljevima održivog razvoja], 2019, https://undocs.org/E/2019/68

United Nations Sustainable Development Goals, Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls [Ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih nacija, cilj br. 5: Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i devojčice], https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/

Završni izveštaj Evaluacije Akcionog plana za primenu Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost Republike Srbije, Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost, UN Women, Beograd, 2019.